

Hollán Miklós*

A szolgáltatások megfizetés szándéka nélküli igénybe vétele és a büntetőjog**

– Dogmatikai és jogpolitikai vizsgálódás egy empirikus kutatás hajnalán

Amióta az emberek különböző szolgáltatásokat nyújtanak egymásnak, azóta vannak olyanok is, akik ezeket anélkül veszik igénybe, hogy azok kikötött díját meg kívánják fizetni. Szépen mutatja ezt azon mitológiai történet is, amely szerint Poszeidón és Apollón halandó férfinak öltözve felajánlotta Laomedón trójai királynak, hogy fizetség fejében megerősítik Trója fellegvárát. A munkát el is végezték, a király azonban adós maradt a bérükkel. Erre haragra gerjedtek, Apollón pestisjárványt küldött, míg Poszeidón egy víziszörnyet uszított a városra. Laomedónnak azt jósolták, hogy akkor szabadul meg ezektől az átkoktól, ha leányát, Hészionét feláldozza. A lányt ki is kötötték egy sziklához a tenger partján, hogy a szörny megtalálhassa. Épp ekkor járt erre Héraklész kilencedik feladatának végeztével. Megtetszett neki a leláncolt leány, és miután Laomedontól ígéretet kapott, hogy segítségéért cserébe megkapja Zeusz halhatatlan lovait, legyőzte a szörnyet. A szörny megölése után azonban Laomedón megtagadta a díj megfizetését, ezért Héraklész azzal távozott, hogy sereggel tér majd vissza. Ez évekkel később meg is történt, a Héraklésszal tartó Telamón behatolt a városba, és a fellegvár ostroma után Laomedont megölték. Hészioné már nem kellett Hérakléssznak, ezért átadta Telamónnak, aki megengedte neki, hogy egy testvérét kiválassza a foglyok közül. Ő Podarkészt választotta (akit attól kezdve „szabadítottak”, Priamosz neveztek). Laomedón összes többi gyermekét pedig legyilkolták.¹

Az emberek nem változtak meg napjainkra sem. Az egyik közelmúltból származó sajtóhír szerint „négy budapesti szállodából távozott fizetés nélkül egy [...] pár, a kár [...] meghaladja a 3 millió forintot”. Az átverés [...] minden esetben hasonló forgatókönyv szerint zajlott: [...] A férfi és a nő szobát foglal, majd az ott-tartózkodásuk alatt akár többször is meghosszabbítják pihenésüket, végül tekintélyes fogyasztást követően fizetés nélkül

** Lezárva 2018. június 1. napján. Készült az NKFIH K 125378 számú „Büntetőjogunk szabályozási újdonságai – a jogtudatban” című 2017-2020 közötti projekt keretében az MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézetében. Köszönettel tartozom Ambrus Istvánnak, Deák Zoltánnak és Venczel Tímeának a tanulmány egy korábbi változata kapcsán velem megosztott észrevételeiért.

¹ Vö. Pecz (1902) 889., 1065. o.

távoznak. A férfi mindig [azonos néven] jelentkezik be, míg a nő több különböző álnevet is megadott már a regisztráció során. A szálláshely elhagyásakor egy egyébként létező [...] cégre hivatkoznak, amely a hátrahagyott számlát rendezni fogja”.²

Ehhez hasonló eset történt Spanyolországban is, ahol „térfigyelőkamerák felvételei és tanúvallomások alapján azonosították azokat [...], akik 2000 eurós, vagyis 618 ezer forintos fogyasztás után fizetés nélkül távoztak egy spanyolországi étteremből. A [...] 20 fős csapat ennivalót, ásványvizet, üdítőket és 30 üveg whiskeyt rendelt a[z] étteremben, majd amikor mindent elfogyasztottak, vezényszóra a vendéglő előtt leparkolt autóikhoz siettek. [...]. Kiderült, hogy a csoport már León tartomány több étteremében is eljátszotta ugyanezt, a közösségi oldalakon terjedő fotókon ugyanis egy másik étteremtulajdonos is fölismerte [...] őket”, aki azt állította, hogy „az ő Ponferrada-ban lévő éttermét 10-15 ezer euróval károsította meg ugyanez a csapat”.³

Az utóbbi két esethez hasonló cselekmények megítélése kapcsán nemcsak a polgári jogi jogkövetkezmények (a szolgáltatási díj, illetve késedelmi kamat megfizetésére kötelezés) alkalmazása merül fel, hanem büntetőjogi eszközök igénybevétele is. Az ennek kapcsán hazai⁴ büntetőjogunkban⁵ felmerülő kérdések elemzése képezi jelen tanulmányunk tárgyát. A dogmatikai, illetve ezzel részben összefonódó kriminálpolitikai elemzést követően pedig megvizsgáljuk, hogy eredményeink mennyiben értékesíthetők a büntető és polgári jog kapcsolatrendszerének kutatásánál, illetve egy empirikus kutatás kérdőívének megtervezése és elemzése során.

² <http://www.origo.hu/utazas/hirek/20140815-csalo-par-jarja-a-hazai-szallashelyeket.html>.

³ https://index.hu/kulfold/2017/03/04/azonositottak_a_fizetes_nelkul_tavozo_romanokat/

⁴ A tanulmány terjedelmi okokból kifejezetten a magyar joghelyzetet vizsgálja, a jogösszehasonlító vizsgálat ugyanis legalább még egy ilyen terjedelmű tanulmányt igényelne.

⁵ A tanulmány csak a szűkebb értelemben vett büntetőjogi rendelkezéseket vizsgálja, azonban a csalás bűncselekményére vonatkozó megállapítások értelemszerűen vonatkoznak a csalás szabálysértésére is. Erre azért különösen fontos utalni, mert a szolgáltatások ellenértéke gyakran nem haladja meg a bűncselekményi értékhatárt. Ez azonban nem feltétlenül van így, hiszen egy szállodai szoba bruttó ára 2017-ben 17.575 Ft volt (vö. https://turizmus.com/html/data/cikk/115/2056/cikk_1152056/trendriport.doc), így egy hároméjszakai tartózkodás megfizetés szándéka nélküli igénybevétele már bűncselekmény lehet. Sőt a leghíresebb hazai büntetőügyben az 1978. évi Btk. alapján éppen azon múlt a bűncselekmény megállapítása, hogy a szállásdíjat kárként tekintik-e (vö. 1.3.2.4.3. cím).

1. JOGTÖRTÉNETI VISSZATEKINTÉS

A dogmatikai és kriminálpolitikai vizsgálódáshoz témánk kapcsán is érdemes áttekinteni a kapcsolódó korábbi hazai büntető rendelkezések és más kapcsolódó jogszabályok történetét, illetve az ezeket értelmező bírósági gyakorlatot.

1.1. AZ 1878. ÉVI BTK. ÉS AZ 1908. ÉVI BN.

Az első magyar büntetőkódex (1878. évi V. törvény, 1878. évi Btk.) szerint az követett el csalást, „a ki azon célból, hogy magának vagy másnak jogtalan vagyoni hasznot szerezzen, valakit ravasz fondorlattal tévedésbe ejt, vagy tévedésben tart, és ez által annak vagyoni kárt okoz”.⁶ Ennek helyébe az 1908. évi XXXIII. törvény (1908. évi Bn.) azon rendelkezése lépett, amely szerint csalást követ el „a ki azon célból, hogy magának vagy másnak jogtalan vagyoni hasznot szerezzen, valakit fondorlattal tévedésbe ejt, vagy tévedésben tart és ez által annak, vagy másnak vagyoni kárt okoz”.⁷

A szolgáltatások megtérítés szándéka nélküli igénybevétele kapcsán e büntető rendelkezések öt aspektusból igényelnek részletesebb elemzést.

1.1.1. A megtévesztés

A tévedésbe ejtés (tévedésben tartás, a továbbiakban együtt megtévesztés) megállapítható volt azokban az esetekben, amikor valaki vendéglőben rendelt ételt vagy italt, illetve szállodában szállt meg fizetés szándéka nélkül. Ezzel szemben már a megtévesztés megvalósulása is kétséges volt a bírói gyakorlat szerint, amikor valaki egyszerűen jegy nélkül utazott (járműre felszállt). Megtévesztést ugyanis inkább csak akkor állapítottak meg, ha valaki ennek során a kalauz („mindenkinek van jegye?”) kérdésére igennel válaszolt (vagy akár csak bólintott), illetve hamis vagy már kezelt jegyet mutatott fel.⁸ Megtévesztés hiányában nem volt megállapítható a csalás akkor sem, amikor valaki a színház mellékajtaján jegy nélkül beoson.⁹ Ezen tényállási elem viszont már akkor megvalósult, ha a beosonó személy eközben valakinek a kérdésére színházi dolgozónak adta ki magát.¹⁰

⁶ 1878. évi Btk. 379. §.

⁷ 1908. évi Büntető Novella, 1908. évi Bn. 50. §.

⁸ Vö. Angyal (1939) 41. o.

⁹ Angyal (1939) 71. o.

¹⁰ Az eset minősítéséhez ld. még 1.1.3. cím.

A jogalkalmazási vitákra is figyelemmel a szolgáltatások megtérítés szándéka nélküli igénybevételét számos külföldi büntetőjog már ekkoriban is – a csaláshoz kapcsolódó, de – önálló törvényi tényállásban rendelte büntetni.¹¹

1.1.2. A fondorlat

A csalás ekkoriban nem pusztán megtévesztés, hanem „fondorlat” esetén valósult csak meg. A fondorlat fogalmának értelmezése korántsem volt egységes a joggyakorlatban, de abban viszont – legalábbis többé-kevésbé – mindenki egyetértett, hogy a (ravasz) fondorlatot a megtévesztett személy körülményeihez képest kellett vizsgálni.¹² Ennek alapján, ha valaki a saját körében szerzett élettapasztalatokat figyelembe nem veszi, s e miatt rászedik: ez esetben fondorlat nem forog fenn, akárminő műveltségű vagy állapotú legyen is az illető. Ha viszont „saját észbeli fölfogásának és műveltségének megfelelő körültekintéssel élt, s ennek ellenére megcsalták”, akkor az alkalmazott „eszköz ravasz fondorlatnak tekintendő”.¹³

A szolgáltatások megtérítés szándéka nélküli igénybevétele kapcsán Fayer hazai jogunk értelmezésénél is irányadóként idézi a magyarhoz hasonló francia tényállás alapján ítélező párizsi bíróság egyik döntését. Az alapul szolgáló ügyben a vádlott Párizsban azzal tartotta fenn magát, hogy szürkületkor valamelyik vendéglőben italt adatott magának és egy bizonyos rézpénzzel (mely nagyon hasonlított egy bizonyos aranypénzhez) fizetett, illetőleg ebből adatott magának vissza. Minthogy a fizető pincérek nem nézték meg pontosan a pénzt, emberünknek sikerült e módon többször pénzhez jutnia, mígnem végre tetten érték”. A francia bíróság szerint azonban a pincéreknek az ilyen típusú rászedésre foglalkozásuknál fogva fel kellett volna készülniük, így a csaláshoz szükséges fondorlat nem forogott fenn.¹⁴

A szolgáltatások megtérítés szándéka nélküli igénybevételenek más eseteiben is lehetnek olyan esetvariációk, amelyek egyszerű megtévesztéssel valósultak meg, de amelyek vonatkozásában a fondorlat elemének fennállása kétséges lehetett (ilyen pl. a szállás igénybevétele).

1.1.3. A passzív alany rendelkezése

A fondorlatos megtévesztésnek a passzív alany vagyoni rendelkezését kellett kiváltania. Csalás ugyanis csak akkor valósult meg, ha a megtévesztés nem önmagában, hanem a passzív

¹¹ ANGYAL (1939) 41-42. o.

¹² EDVI ILLÉS (1909) 309-310., 313-315. o.

¹³ EDVI ILLÉS (1909) 310. o.

¹⁴ FAYER (1900) 405. o.

alany magatartásán keresztül vezet kár okozásához.¹⁵ Ezen elem is hiányzott a csalás megállapításához a színházba beosonó személy esetén,¹⁶ még abban az esetben is, ha az illető egy másik „potyázó” néző irányában – mert azt színházi embernek nézi – tanúsít megtévesztő magatartást. A csalás azonban – további feltételek fennállása esetén – megállapítható volt, ha valakit a színházba csak azért engedtek be (vagy az előadás megtekintésére jogosultnak tartva onnan nem utasították ki), mert a jegyszedőt vagy a színház nevében a beengedésről rendelkezni jogosult személyt tévesztette meg.

1.1.4. A kár

A szolgáltatások jogosulatlan igénybevételének büntetőjogi megítélése kapcsán a negyedik sarokpont a tényállás eredményének, azaz a kár fogalmának értelmezése volt.

Az 1878. évi Btk., illetve az 1908. évi Bn. nem határozta meg a kár fogalmát, így – az ekkoriban uralkodó nézet szerint – ennek polgári jogi fogalmát kellett irányadónak tekinteni a büntető rendelkezés alkalmazásakor is.¹⁷ Törvényerőre emelkedett polgári jogi kódex hiányában, a kár polgári jogi fogalma a szokásjogban, illetve a jogirodalomban jelent meg. Ennek alapján – legalábbis szándékos károkozás esetén – a teljes kár megtérítése kötelező volt.¹⁸ Ebből Angyal arra következtetett, hogy a kár büntetőjogi fogalmába is bele kellett érteni a vagyonban okozott értékcsökkenés mellett az elmaradt hasznot is.¹⁹

Az elmaradt haszon köre a büntetőjog vonatkozásában is vitatott volt. Általában elismerték, hogy azon haszon elmaradása kárnak minősül, amit a sértett jogos igénye alapján remélhetett. Így csalásnak minősült, ha valaki bérkocsisként úgy jelentkezik fuvarozásra, hogy magát a megbízó által eredetileg megrendelt vezetőnek adja ki. Ilyenkor ugyanis a másik bérkocsis haszna jogilag elismert igény volt, amitől az a második bérkocsis megtévesztő magatartása következtében esetett el. Ha viszont az elérhető haszon csak valószínűségi jellegű volt, akkor azt a kár fogalmába nem lehetett beleérteni. Így pl. nem minősült csalásnak, ha valaki a vásárlásra indulót egy kedvező üzlettől megtévesztéssel tartotta vissza.²⁰

¹⁵ ANGYAL (1939) 81. o.

¹⁶ ANGYAL (1939) 71. o. Álláspontom szerint már a megtévesztés is vö. 1.1.1. cím.

¹⁷ ANGYAL (1939) 74. o.

¹⁸ Vö. pl. SZLADITS (1935) 69.o., KOLOSVÁRY (1930) 303-304. o.

¹⁹ FINKEY (1902) 609. o., ANGYAL (1939) 75. o.

²⁰ ANGYAL (1939) 75. o.

A kár fogalmába a büntetőjogi jogirodalom szerint kifejezetten beletartozott a „szolgáltatás elmaradása, dacára annak, hogy a megfelelő ellenszolgáltatás teljesített”.²¹ Így a bírói gyakorlat szerint – fondorlatos megtévesztés és a passzív alany rendelkezése esetén – csalást képezett, ha olyan személyt utaztatnak kedvezményes vasúti jeggyel, aki ilyen helyre igényt nem tarthatott.²²

A BJD 1323. számon közzétett döntés alapján csalásnak minősült annak cselekménye, aki vendéglátóipari egységekben a felszolgálók megtévesztésével a számla kifizetésének szándéka nélkül rendelt ételt és italt. A közzétett döntés alapján a bűnösség megállapítása nem volt vitatott az ítélezési gyakorlatban, hanem csak az, hogy ki minősül sértettnek (illetve ehhez képest a csalás hány rendbeli bűncselekményt képez).²³

Ilyen esetekben azonban a csalás megállapítása nem feltétlenül a kár büntetőjogi fogalmának polgári jogi alapú értelmezéséből eredt. A megtévesztés következtében ugyanis a szolgáltatás nyújtója polgári jogilag nem szenvedett kárt, hanem kötelmi viszonyba került a szolgáltatást igénybe vevő személlyel. Ennek keretében jogosulttá vált a szolgáltatás ellenértékére, amellyel a szolgáltatást igénybe vevő (előzetes szándékának megfelelően) késedelembe esett. A szolgáltatás ellenértékének megfizetése viszont a késedelem jogkövetkezményei között is élesen elkülönült a késedelmi kártérítés, illetve a késedelmi kamat (lényegében kártérítési általány) jogintézményétől is. Ezt igazolja Szladits azon megállapítása is, hogy késedelem esetén „a kötelmi szolgáltatás terjedelme a késedelmi kár megtérítésének kötelezettségével növekszik.”²⁴

Az igénybe vett szolgáltatás meg nem fizetett ellenértékét elmaradt haszonnak sem lehetett tekinteni. Ez a fogalom – amint azt láttuk – a büntetőjogi tényállás tekintetében ebben az időszakban releváns volt, de elmaradt haszonként csak olyan összeg jöhetett szóba, amely a megtévesztés és a passzív alany rendelkezése következtében nem került be a sértett vagyonába. Így pl. Angyal Pál szemléletes bérkocsis példájában a megtévesztés folytán az adott személytől igénybe *nem* vett szolgáltatás (meg nem fizetett) ellenértékének egy része (a bérkocsis haszna) jelentkezik kárként.

²¹ ANGYAL (1915) 615. o.

²² Vö. EDVI ILLÉS (1905) 761. o.

²³ Vö. EGELI et al. (1964) 566-567. o.

²⁴ SZLADITS (1935) 92. o., hasonlóan KOLOSVÁRY (1930) 324. o.

1.1.5. A megtévesztett és károsult személye különbsége

Az 1878. évi Btk. „betű szerinti értelme a megtévesztett és a károsított személy azonosságát kívánja meg”,²⁵ az azonban vitatott volt, hogy ennek jogi vagy fizikai azonosságnak kellett lennie. Előbbi álláspont képviselői akkor is megállapították a csalást, amikor a megtévesztett személy a megkárosított képviselőjében járt el.²⁶ Ezzel szemben a Bn. tényállása már kifejezetten lemondott a megtévesztett és a kárt szenvedő személy azonosságáról.²⁷ Ez egyszerűsítette a szolgáltatások igénybevételével kapcsolatos esetek jogi megítélését is, hiszen ezeknél a sértett gyakran jogi személy (pl. közlekedési vállalat) volt.

1.1.6. Részösszegzés

Az 1878. és 1908. évi szabályozások alapján tehát a szolgáltatás fizetés szándéka nélküli igénybevétele csalásnak minősülhetett, de csak akkor, ha a) megtévesztés b) (ravasz) fondorlattal történt, és az c) a passzív alany rendelkezésén keresztül d) neki (vagy az 1908. évi Bn. alkalmazásában másnak) kárt okozott (beleértve ez utóbbiba a szolgáltatás ellenszolgáltatásának elmaradását is).

A következő táblázat áttekinti, hogy mely esetek minősültek az 1878. évi Btk. és az 1908. évi Bn. alapján csalásnak, illetve amennyiben nem, akkor ehhez mely tényállási elem hiányzott.

	megtévesztés	fondorlat	passzív alany rendelkezése	kár
Visszatartás hamis információkkal egy kedvező üzlettől	igen	igen	igen	nem (elmaradt haszon, ami jogilag el nem ismert)
Egy más által elnyert megbízás megtévesztéssel való megszerzése (bérkocsis eset)	igen	igen	igen	igen (elmaradt haszon, ami jogilag elismert)

²⁵ FINKEY (1902) 609. o.

²⁶ EDVI ILLÉS (1894) 275. o.

²⁷ ANGYAL (1939) 83. o.

Jegy nélkül utazás	nem (vagy legalábbis vitatott)	nem	nem	igen (szolgáltatás ellenértéke)
Kalauznak tett megtévesztő nyilatkozat vagy hamis jegy használata	igen	igen (legalábbis egyes esetekben)	igen	igen (szolgáltatás ellenértéke)

1.2. AZ 1961. ÉVI BTK.

Az 1961. évi Btk. alapján az követett el csalást, „aki jogtalan haszonszerzés végett más tervedésbe ejt vagy tervedésben tart, és ezzel kárt okoz”.²⁸

1.2.1. Megtévesztés és rendelkezés

A tényállás tehát változatlanul tartalmazta a megtévesztést és az azon alapuló rendelkezést,²⁹ illetve nem követte meg a megtévesztett és a kárt szenvedő személy azonosságát.³⁰ Ezen tényállási elemek vonatkozásában az előzőekben kifejtettek³¹ megfelelően irányadók. Az ítélkezési gyakorlat ekkoriban is kimondta, hogy csalásnak minősül, ha valaki vasúton jegy nélkül utazik.³² Ez az értelmezés azonban – a korábban kifejtettek³³ szerint – csak olyan esetekre nézve volt elfogadható, amikor a kalauzt megtévesztik és az engedélyezi a továbbutazást. Ha viszont a megtévesztés és az azon alapuló vagyoni jogi rendelkezés hiányzott (valaki pusztán jegy nélkül utazott), akkor csalás az 1961. évi Btk. szerint sem valósulhatott meg.

1.2.2. A fondorlat hiánya

Az 1961. évi Btk. csalás definíciója – szakítva a kapitalizmus időszakában uralkodó megközelítéssel – tudatosan nem tartalmazta a fondorlat elemét. Az ehhez fűzött indokolás szerint „a szocialista büntetőjog mérlegén [...] feltétlenül társadalomra veszélyes és büntetést érdemel az olyan magatartás, amely mások tervedése révén kíván jövedelemhez jutni azok rovására, teljesen függetlenül attól, hogy élődsi céljaira miképpen használja ki ezt a tervedést.

²⁸ 1961. évi Btk. 293. §.

²⁹ BODGÁL (1961) 506. o.

³⁰ BODGÁL (1961) 506. o.

³¹ Vö. 1.1. cím.

³² PATKÓS/ARÁNYI (1968) 1470. o.

³³ Vö. 1.1.1. cím.

Szocialista felfogás szerint a lényeg az, hogy a tévedésbeejtés vagy tévedésbentartás okozati összefüggésben legyen a sértett károsodásával”.³⁴

Ennek a változásnak témánk vonatkozásában azokban az esetekben lehetett jelentősége, amikor a korábbi törvények alapján – a megtévesztés és a passzív alany rendelkezéséből eredő károkozás ellenére – fondorlat hiányában nem lehetett csalást megállapítani.³⁵ Az 1961. évi Btk. alapján viszont már nem volt – fondorlat elemének hiányában sem – akadálya csalás megállapításának, amikor valaki a vendéglőben a felszolgáló megtévesztésével és a fizetés szándéka nélkül rendelt ételeket.³⁶

1.2.3. A kár fogalma

A csalás tényállása ekkoriban is tartalmazta a kár fogalmát, amelyen a miniszteri indokolás szerint „a büntetőjogban sem kell [...] mást értenünk, mint a polgári jogban”.³⁷ Csalás esetén tehát a jogirodalom szerint is változatlanul a „polgári jogi értelemben felfogott kár” fogalma volt irányadó.³⁸ Annak ellenére, hogy általában „olyan törekvés is kiolvasható a miniszteri indoklásból, hogy a büntetőtörvény ne használjon polgári jogi fogalmakat”. Ezzel a törekvéssel szemben azonban már akkor felmerült, hogy „egy-egy állam jogszabályai egységes egészet alkotnak s inkább az lenne a kívánalom, hogy azonos meghatározások a különböző jogágakban is azonos fogalmakat jelöljenek”.³⁹

Az 1959. évi V. törvény (1959. évi Ptk.) szerint „kártérítés címén a károkozó körülmény folytán a károsult vagyonában beállott értékcsökkenést és az elmaradt vagyoni előnyt, továbbá azt a kárpótlást vagy költséget kell megtéríteni, amely a károsultat ért vagyoni és nem vagyoni hátrány csökkentéséhez vagy kiküszöböléséhez szükséges”.⁴⁰ A büntetőjogi kárfogalmat is általában ezen rendelkezésből vezették le.⁴¹

³⁴ Az 1961. évi Btk. 293. §-ához fűzött indokolás, 1. pont.

³⁵ Vö. 1.1.2. cím.

³⁶ BODGÁL (1964) 509. o.

³⁷ Az 1961. évi Btk. 295. §-ához fűzött indokolás.

³⁸ BODGÁL (1961) 508. o., illetve PATKÓS/ARÁNYI (1968) 1469. o.

³⁹ RÓNAI/SALAMON (1969) 4. o.

⁴⁰ 1959. évi Ptk. 355. § (4) bek. (hk.)

⁴¹ RÓNAI/SALAMON (1969) 7. o.

A jogirodalomban már akkor is megjelent – mégpedig igen magas színvonalú⁴² műben – olyan álláspont, amely szerint „általános az a felfogás, hogy a büntetőjogban a törvényi tényállás és a minősítő körülmények megvalósulása szempontjából csak az ún. *damnum emergens* vehető figyelembe”.⁴³ Ez lényegében annak a korábban is ismeretes felfogásnak a továbbélését jelentette, hogy amennyiben a büntetőjog polgári jogi fogalmakat vesz át, ezek jelentése a büntetőjog rendszerében (annak szabályozási céljával összhangban) módosulhat.⁴⁴ Ennek elfogadása esetén azonban mindenképpen további indokolást igényelt volna, hogy milyen körülményekre figyelemmel kell eltérni a kár fogalmának – a miniszteri indokolásban általában irányadóként megjelölt – polgári jogi megközelítésétől, és különösen miért kell az elmaradt haszon megtévesztéssel való okozását kirekeszteni a büntető tényállás köréből.

A csalás tényállásának alkalmazásában kárnak minősítették a megfizetni nem akart viteldíjat is.⁴⁵ A vendéglátóipari egységekben való megfizetés szándéka nélküli fogyasztással kapcsolatos BJD 1323. számon közzétett döntés pedig az 1961. évi Btk. vonatkozásában is irányadó volt. A döntvénytár szerkesztőségi kommentárjából kikövetkeztethetően ugyanis az időközben bekövetkezett jogszabályváltozásra tekintettel csak a bűncselekmény rendbeliségét kell a korábbiakhoz képest eltérően megítélni.⁴⁶

Az azonban ebben az időben is kétséges volt, hogy ezek a döntések valóban a polgári jogi kárfogalmat alkalmazták-e a büntetőjogban. A szolgáltatás ellenértékét ugyanis a polgári jog szerint ekkoriban sem a kártérítés, hanem a szerződés (illetve szerződésszegés) következményeként kellett megfizetni. A fizetési határidő lejáratát pedig a szerződéses késedelem egyik jogkövetkezményét képezte az, hogy a jogosult továbbra is követelheti a szolgáltatás ellenértékét. Ettől viszont élesen elkülönült a kötelezett késedelmének másik két jogkövetkezménye: a pénztartozás esetén irányadó kamat, illetve a további (ezt esetleg meghaladó) kártérítési felelősség.⁴⁷

⁴² Az idézett műről írták, hogy „a hagyományos vagyoni elleni bűncselekményeket tárgyaló olyan mű, amely a pallérozott jogászai gondolkodást hozzá mérhető módon segítené elő, azóta sem keletkezett” Bócz (2010) 97. o. 8. lj.

⁴³ RÓNAI/SALAMON (1969) 7. o.

⁴⁴ Ezeknek és az ezzel szemben álló nézetek ismertetésére lásd [Ambrus \(2017\)](#).

⁴⁵ PATKÓS/ARÁNYI (1968) 1470. o.

⁴⁶ Vö. EGELI et al. (1964) 566-567. o.

⁴⁷ 1959. évi Ptk. 300., 301. §. EÖRSI/VILÁGHY (1965) 473., illetve 474. o.

Erre figyelemmel viszont a szolgáltatás megfizetés szándéka nélküli igénybevétele ebben az időszakban azért minősült csalásnak, mert a kár fogalmára – legalábbis ebben a részében, és nem feltétlenül tudatosan – büntetőjogi fogalomként tekintettek. Mégpedig a polgári jogi fogalomhoz képest – ebben az esetben legalábbis – tágabb értelemben. Ez nem feszítette szét a büntető törvény értelmezésének kereteit (még a mai jogállami standardok alkalmazásával sem), mivel a kár büntetőjogi fogalmát nem a törvény, hanem csak a miniszteri indokolás alapján kellett a polgári joggal azonosan értelmezni. Márpedig a miniszteri indokolás tartalma nem volt (az akkor elfogadott megközelítés⁴⁸ szerint sem) kötelező a jogszabály értelmezésénél, hanem attól a Legfelsőbb Bíróság eltérhetett. Más lett volna a helyzet természetesen, ha a kár fogalmát a Btk. kifejezetten a polgári jogi fogalomra hivatkozással határozza meg.

Azt viszont az ítélkezési gyakorlat is elismerte, hogy nem tartozik a kár körébe – így a büntetőjogi minősülés tekintetében irreleváns – a MÁV által kiszabott „pénzbírság” (polgári jogilag valójában kötbér).⁴⁹ Ez ugyanis a sértett vagyonát nem hátrányosan, hanem előnyösen érintette. Arról már nem is szólva, hogy az nem a passzív alany megtévesztéséből eredt, hanem a sértett attól független rendelkezése következtében merült fel. Mivel a szolgáltató által alkalmazható pénzbírság (kötbér) a csalás tényállása tekintetében nem képezett eredményt (azaz objektív tényállási elemet), így nem minősült kísérletnek a megtévesztés akkor sem, ha az utas szándéka a megtévesztéskor nemcsak a viteldíj, hanem a kötbér meg nem fizetésére is eleve kiterjedt. Ezáltal egyébként a jogeset azt is szemléletesen mutatja, hogy a csalás tényállásának alkalmazásában nem minden összeg minősül kárnak, amelyet a tettes a sértett részére nem akar kifizetni.

1.2.4. Részösszegzés

Az 1961. évi szabályozás alapján tehát a szolgáltatás fizetés szándéka nélküli igénybevétele – legalábbis megtévesztés esetén – akkor is csalásnak minősült, ha az elkövetésben fondorlatnak nyoma sem volt (pl. vendéglői fogyasztás vagy szállás fizetés szándéka nélküli igénybe vétele).

⁴⁸ BÉKÉS (1963) 25. o.

⁴⁹ PATKÓS/ARÁNYI (1968) 1470. o.

1.3. 1978. ÉVI BTK.

Az 1978. évi IV. törvény (1978. évi Btk.) a csalás megelőző kódexben szereplő fogalmát vette át.⁵⁰

1.3.1. A megtévesztés és a rendelkezés kérdése

A megtévesztés és az ezen alapuló rendelkezés tekintetében az 1878/1908. évi,⁵¹ a passzív alany és a sértett elkülönülése vonatkozásában az 1908. évi,⁵² a fondorlat hiánya kapcsán pedig az 1961. évi Btk. értelmezésénél kifejtettek⁵³ az 1978. évi tényállás tekintetében is megfelelően irányadók.

Ebben az időszakban is számos ügyben került sor szolgáltatások megfizetés szándéka nélküli igénybe vétele kapcsán a csalás tényállásának alkalmazására. A bűnösség megállapítása azonban egyes esetekben már a megtévesztés vagy a sértetti rendelkezés hiányában is kérdéses volt (vagy legalábbis lehetett volna).

1.3.1.1. A jogosulatlan „telefonbekötés”

Az egyik ügyben a Legfelsőbb Bíróság megállapította, hogy „csalást valósít meg, aki a jogellenesen beszerzett távbeszélővonalat ellenszolgáltatás nélkül használja, és ezáltal a szolgáltatóüzemnek kárt okoz”. Ebben az ügyben a terhelt „a telefonvonal beszerletetésének nem a törvényes útját választotta, hanem egy Matáv alkalmazott ismereteinek és lehetőségeinek a felhasználásával a Matáv-ot, mint szolgáltatóüzemet megtévesztve vett igénybe egy szolgáltatást, melynek a havonta teljesítendő díját nem fizette. A tévedésbe ejtés, tévedésben tartás és a károkozás mint tényállási elemek megvalósultak, és a törvényi tényállás kimerítését a vádlott oldalán jelentkező haszonszerzési célzat motiválta”. A határozat szerint „a [...] magatartás tényállásszerűségét nem befolyásolja az a körülmény, hogy a Matáv figyelte-e ezt a telefonvonalat avagy sem, illetve, hogy az őt megtévesztő terhelt magatartásáról mikor szerzett tudomást”.⁵⁴

A telefonbekötéses ügyben a Legfelsőbb Bíróság szerint a terhelt a „Matáv-ot, mint szolgáltatóüzemet megtévesztve” járt el. Ez azonban inkább a tényállást kiterjesztő (mai jogállami mércével mindenképpen aggályos) értelmezés volt, hiszen a csalás nem a jogi személy sértett, hanem egy természetes személy (a passzív alany) megtévesztését feltételezte.

⁵⁰ MADAI (2011) 59. o.

⁵¹ Vö. 1.1.1. cím.

⁵² Vö. 1.1.5. cím.

⁵³ Vö. 1.2.2. cím.

⁵⁴ Legf. Bír. Bfv.V.256/1997. – BH 1997. 572.

Ennek megvalósulása viszont a jogerős ítéleti tényállásból nem tűnik ki, a bekötésben közreműködő Matáv alkalmazott a terheltet nem tartotta jogosultnak, hanem éppen ezzel ellentétes tudattartalommal bírt.

1.3.1.2. A jogosulatlan telefonhasználat

Egy másik ügyben a városgondnokságon telefonközpontosként dolgozó terhelt „rokonaival és ismerőseivel rendszeresen folytatott távolsági magánbeszélgetést. Ezek 330.000 forint értékben kerültek számlázásra, amit a városgondnokság ki is fizetett”.⁵⁵ Ebben az ügyben a Legfelsőbb Bíróság szerint „a csalás törvényi tényállási elemei sem valósultak meg”, de ezt a megállapítást külön nem indokolta.⁵⁶ Álláspontom szerint ebben az ügyben csalást természetes személy megtévesztésének hiányában nem lehetett volna megállapítani. Más lett volna a helyzet, ha a dolgozóknak a magáncélú telefonhasználatot valamilyen belső szabályzat alapján jelenteniük kellett volna, de a terhelt ezt elmulasztotta volna. Ekkor ugyanis tévedésben tartásra tekintettel a csalás tényállása valósulhatott volna meg.

1.3.1.3. A szállodai szolgáltatás (fogyasztás a minibárból)

Az egyik leghíresebb ügyben megállapított tényállás lényege szerint a terhelt „2007. október hó 6. napján este alkalmi hölgyismerősével megjelent a z.-i C. Étterem és Panzióban, ahol két főre vett ki szobát egy éjszakára. A terheltnek a szobát másnap délig kellett elhagynia, így délelőtt 11 órára kérte a reggelit. Figyelemmel arra, hogy a vádlott anyagi helyzete nem tette lehetővé a szállás és az ahhoz tartozó egyéb szolgáltatás ellenértékének a kifizetését, kihasználva a lehetőséget, hogy a reggeli kért időpontjáig nem keresik, 2007. október 7. napján délelőtt 9 óra 30 perc körül fizetés és az alkalmazottak értesítése nélkül az ismeretlen személyazonosságú hölgygel eltávozott a panzióból”. A „terhelt a fizetőképességét és készségét illetően is megtévesztette a sértettet. Már a szállás elfoglalásának időpontjában sem állt szándékában a szállásdíjat és a minibárból történő fogyasztás ellenértékét kifizetni. A terhelt és ismerőse az éjszaka folyamán a szobához tartozó minibárból összesen 8 800 forint értékben fogyasztott italokat és édességet. A szállás díja a két személyre vonatkozó idegenforgalmi adóval együtt összesen 12 694 forint volt”.⁵⁷

⁵⁵ Legf. Bír. Bf.III.1556/1997.

⁵⁶ A felülvizsgálati ügyben született döntés ezt feltehetően azért jelenti ki különösebb indokolás nélkül, mert az alsóbb fokú bíróságok a terhelt terhére hűtlen kezelést állapítottak meg, így a Legfelsőbb Bíróság e bűncselekmény megvalósulásának hiányát indokolta alaposabban.

⁵⁷ Legf. Bír. Bfv.II.927/2009. – BH 2011. 127. = EH 2010. 2124.

Ebben az ügyben ismereteim szerint sem az eljárás során, sem az ezt a döntést elemző jogirodalomban⁵⁸ sem vitatta senki a csalás megvalósulását a minibárból történő fogyasztás tekintetében. Álláspontom szerint azonban ebben a vonatkozásban már a természetes személy megtévesztésének és különösen abból eredő rendelkezésének eleme is hiányzott, így csalás még károkozás esetén sem valósulhatott meg. Ha tehát a szállásdíj tekintetében a kár fogalmára tekintettel a csalás megállapítását el is ismerjük,⁵⁹ akkor sem vehető figyelemmel a minibárból való fogyasztás összege a bűnösség (vagy a minősítés) tekintetében. A megtévesztés megállapítása egyébként akkor lett volna aggálytalan, ha a szálloda bárjában megrendelt és a szobaszámlához íratott italok értékéről lett volna szó.

1.3.2. A kár fogalma

1.3.2.1. A kár büntetőjogi fogalmának definiálása

A csalás tényállásának eredménye tekintetében jelentős változást jelentett, hogy az 1978. évi Btk. a kár fogalmát definiálta. A vagyon elleni bűncselekményekre vonatkozó értelmező rendelkezés alapján ugyanis ekkoriban „kár: a bűncselekménnyel a vagyonban okozott értékcsökkenés” volt.⁶⁰

Az 1978. évi Btk. ezen rendelkezéséhez fűzött indokolása szerint a büntetőjogi fogalomhoz képest „a polgári jog a kár fogalmát szélesebb körben határozza meg. A[z 1959. évi] Ptk. 355. §-ának (4) bekezdése szerint kártérítés címén a károkozó körülmény folytán a károsult vagyonában beállott értékcsökkenést és az elmaradt előnyt, továbbá azt a kárpótlást vagy költséget kell megtéríteni, amely a károsultat ért vagyoni és nem vagyoni hátrány csökkentéséhez vagy kiküszöböléséhez szükséges”. Ehhez képest „a kár polgári jogi és büntetőjogi fogalmának eltérését az indokolja, hogy a polgári jogi szabályozás célja a károsult kárának megtérítése, míg a büntetőjogban az okozott kár a bűncselekmény társadalomra veszélyességének a meghatározója. Ebből a szempontból pedig a vagyonban okozott értékcsökkenésnek van jelentősége”.⁶¹

Más (vagyon elleni) bűncselekményeknél viszont a jogalkotó a vagyoni hátrányt szabályozta eredményként. Ez a kár fogalmán kívül az elmaradt hasznot is magában

⁵⁸ DEÁK (2012), illetve ELEK (2013).

⁵⁹ Vö. 1.3.2.4.3. cím.

⁶⁰ 1978. évi Btk. 333. § 2. pont.

⁶¹ Vö. az 1978. évi Btk. XVIII. fejezet indoklásának 4. pontja, a 318. §-ához fűzött indokolás 3. pontja, illetve a 333. §-ához fűzött indokolás 1. pontja.

foglalta.⁶² Az indokolás szerint „a vagyoni hátrány tartalma a kár büntetőjogi fogalmánál tágabb, polgári jogi fogalmánál azonban szűkebb”. Ennek oka, hogy „bizonyos bűncselekmények társadalomra veszélyességének fokát a vagyonban bekövetkezett értékcsökkenés önmagában nem tükrözi hűen (közveszélyokozás: [1978. évi Btk.] 259. §, közérdekű üzem működésének megzavarása: [1978. évi Btk.] 260. §, hűtlen kezelés: [1978. évi Btk.] 319. §, hanyag kezelés: [1978. évi Btk.] 320. §). E cselekmények helyes megítélésénél a bűncselekmény miatt elmaradt vagyoni előnyt is figyelembe kell venni, amely esetleg jóval meghaladja a ténylegesen bekövetkezett kárt. Az elmaradt vagyoni előny az az érték, amellyel a károsult vagyona gyarapodott volna, ha a károsító magatartás (a bűncselekmény) nem következett volna be”.⁶³

Az 1999. évi CXX. törvény az 6. § (2) bekezdése a kár büntetőjogi fogalmát – változatlan megfogalmazásban – a Btk. általános részébe emelte át. Ennek eredménye azon értelmező rendelkezés, amely szerint „kár: a bűncselekménnyel a vagyonban okozott értékcsökkenés; vagyoni hátrány: a vagyonban okozott kár és az elmaradt vagyoni előny”.⁶⁴ A módosító törvény indokolása szerint így „a kárnak az egyébként helyes fogalma a Btk. valamennyi fejezetében meghatározott bűncselekmény[...] esetében irányadóvá válik”.⁶⁵ Ezt követően is voltak bűncselekmények, amelyek a kár,⁶⁶ míg mások a vagyoni hátrány⁶⁷ fogalmát tartalmazták tényállási elemként.

1.3.2.2. A kár polgári jogi fogalmának irrelevanciája

Az 1978. évi Btk. alapján a csalás tényállásában is szereplő kár fogalma büntetőjogi definíciót kapott. Ez tartalmát tekintve továbbra is kapcsolódott a kár polgári jogi fogalmához, hiszen annak egyik elemét (vagyonban okozott értékcsökkenés) ismételte meg. Megszűnt azonban annak – korábban létező,⁶⁸ ha nem is mindig elismert⁶⁹ – lehetősége, hogy a kár büntetőjogi fogalmát a kár polgári jogi fogalma alapján értelmezzék.

⁶² 1978. évi Btk. 137. § 4. pont.

⁶³ Az 1978. évi Btk. 137. §-ához fűzött indokolás 4. pontja.

⁶⁴ 1978. évi Btk. 137. § 4. pontjához fűzött indokolás.

⁶⁵ Az 1999. évi CXX. törvény javaslatának 6. §-ához fűzött indokolás 3. pontja.

⁶⁶ 1978. évi Btk. 318. §.

⁶⁷ 1978. évi Btk. 259. §., illetve 319. §.

⁶⁸ Vö. 1.1.4. cím.

⁶⁹ Vö. 1.2.3. cím.

Érdemes azonban ennek ellenére áttekinteni, hogy a megfizetési szándék hiánya miként hatott ki az ügyek polgári jogi megítélésére. Az 1959. évi Ptk. 210. §-ának (1) bekezdése értelmében a szerződés tévedés miatt akkor volt sikerrel megtámadható, ha a lényeges körülményre vonatkozó tévedés a szerződés megkötésekor állt fenn, és azt a másik fél okozta vagy felismerhette. A bírói gyakorlat szerint „lényeges körülménynek minősült, ha a vevő a fizetőképessége tekintetében ejti tévedésbe az eladót”, így különösen, ha „az [...] alperesnek nem is volt szándékában a vételár megfizetése”. Amennyiben ugyanis „az [...] alperes a vételár megfizetésének ígéretével valójában szándékosan tévedésbe ejtette a felpereseket, és fizetési szándéka nem is volt, ez a magatartása megvalósítja a megtévesztés törvényi tényállását és a szerződés érvénytelenségét eredményezi”⁷⁰.

A megtévesztés miatti megtámadás lehetősége akkor is fennállt, ha a cselekmény egyben a csalás büntető tényállását is megvalósította. A Szegedi Ítéltábla szerint „önmagában az a körülmény, hogy a szerződés kötelezettje már a szerződés megkötésekor eleve nem akarta megfizetni a tartozását, büntetőjogi szempontból megvalósíthatja a csalás tényállását, polgári jogi szempontból ugyanez a körülmény a szerződés semmisségét nem eredményezi, mert e magatartást a polgári jog önálló tényállásként szabályozza és ahhoz saját jogkövetkezményt fűz. A tévedésbe ejtés miatt a szerződés nem a büntető jogszabályba ütközik, hanem a büntető jogilag bűncselekményként értékelt magatartás a szerződés megtámadására ad lehetőséget. Az eredményes megtámadás folytán nem a kártérítés, hanem az érvénytelenség jogkövetkezményét kell alkalmazni; a bűncselekménnyel okozott kár deliktuális tényállását a[z 1959. évi] Ptk. nem ismeri”⁷¹.

A kár büntetőjogi fogalmának egyik fogalmi elemét („vagyon”) továbbra is a polgári jog fogalomrendszerének megfelelően kellett értelmezni, így a két jogág nem szakadt el teljesen egymástól. Ebből eredően pedig általában elismert volt, hogy a csalás nemcsak dologi jogosultságok, hanem kötelmi jogi igények tekintetében is okozhatott sérelmet.⁷²

1.3.2.3. Az elmaradt haszonnal kapcsolatos ügyek

A kár büntetőjogi fogalma (a vagyonban okozott értékcsökkenés kategóriája) elsősorban a közjogi jellegű bevételek megfizetése alóli csalárd mentesülés kapcsán vetett fel kérdéseket.

⁷⁰ Legf. Bír. Pfv.V.20.410/1997. – BH 1999. 157.

⁷¹ Szegedi Ítéltábla Gf. I. 30.345/2011. – EBD 2013. G8.

⁷² PAPP (1986) 664. o.

Nem állapított meg csalást a Legfelsőbb Bíróság abban az ügyben, amelyben a társasház egyik lakásában eszpresszót üzemeltető terhelt „[...]mellékvízmérő-plombálást kért a vízmű vállalattól”, de a „megrendelőlapon szándékosan nem tüntette fel, hogy üzleti tevékenységet folytat a kérdéses helyiségben”. Az akkori szabályozás értelmében ugyanis „az eszpresszó üzemeltetőjének – amennyiben üzleti tevékenység céljára szolgáló helyiségben vízóra felszerelését kéri – egyszeri közműfejlesztési hozzájárulást kell fizetnie”. A „terhelt nem fizette meg a hozzájárulást”, amelynek összege „138.600 forint” volt.⁷³

A védő felülvizsgálati indítványa szerint a terhelt községfejlesztési hozzájárulás fizetésére nem volt kötelezve. A „legfőbb ügyész a felülvizsgálati indítványt eltérő indokból részben alaposnak jelölte meg. Álláspontja szerint a terhelt a csalás vétségét a tényállásban rögzített magatartással nem valósította meg. A[z] 1978. évi] Btk. 333. §-ának 2. pontja határozza meg a büntetőjogi értelemben figyelembe jövő kár fogalmát, ami »a vagyonban beállott értékcsökkenés«. E kárfogalom tényleges kárt jelent, amely azzal az értékkel egyező, amellyel a sértett vagyona a bűncselekménnyel összefüggésben csökken. Az adott esetben a város polgármesteri hivatalának a vagyona ténylegesen nem csökkent, hanem a községfejlesztési hozzájárulás befizetésének elmaradása miatt [...] a vízmű vállalat nem tett szert erre a bevételre. Mindezekre tekintettel indítványozta a terhelt csalás vétsége miatt emelt vád alóli felmentését”.⁷⁴

A felülvizsgálati indítványt a Legfelsőbb Bíróság részben alaposnak találta, mivel „helyesen mutatott rá a legfőbb ügyész, hogy a jogerős tényállásból kitűnően a sértett önkormányzat vagyona a vádlott magatartása nem eredményezett értékcsökkenést, következésképpen a csalás törvényi tényállási eleme – a kár hiánya miatt – nem valósult meg. Mindezekre tekintettel a városi bíróság és a másodfokon eljáró megyei bíróság a terhelt bűnösségét a csalás vétségében anyagi jogszabálysértéssel állapította meg. A Legfelsőbb Bíróság ezért a terheltet az ellene emelt e vád alól [...] mert a cselekmény nem bűncselekmény [...] felmentette”.⁷⁵

Az 1/2006. Büntető jogegységi határozat szerint „az adóbevétel csökkentése [...]fogalmilag az »elmaradt haszonnak« felel meg. Ekkor a sértett adóhatóság (illetve a

⁷³ A Legf. Bír. Bfv.V.122/1997. – BH 1998. 416. számú határozatában alapul vett jogerős ítéleti tényállás alapján.

⁷⁴ Az indítványok érvelését a Legf. Bír. Bfv.V.122/1997. – BH 1998. 416. számú határozata alapján rekonstruáltuk.

⁷⁵ Legf. Bír. Bfv.V.122/1997. – BH 1998. 416.

költségvetés) éppen a megtévesztő magatartás következményeként effektíve nem jut hozzá ahhoz a pénzben kifejezhető vagyónrészhez, amely a törvény szerint jogszerűen megilletné, s amely csak, mint követelés (váromány) része a vagyonának. Nem elfogadható, és a Legfelsőbb Bíróság ítélkezési gyakorlatával is ellentétes (pl. BH.1998/416.; 1998/523.) lenne a kárnak az olyan értelmezése, amely a vagyonban bekövetkezett értékcsökkenésként fogná fel a megtévesztés folytán meg nem fizetett és be sem hajtott jogszerű követelést”.⁷⁶

Ezek a döntések tehát csalást azért nem állapítottak meg (nem tartottak megállapíthatónak), mert a kár büntetőjogi fogalma nem valósult meg. Az ügyek megítélése nem azon fordult meg, hogy a községfejlesztési hozzájárulás vagy az általános forgalmi adó az államnak milyen (magánjogi vagy közjogi jellegű) bevételét képezte. Csalás ugyanis közjogi bevételek eredményeként létrejött vagyon kapcsán is megállapítható volt. Így a jogegységi határozat azt is kimondta, hogy „amennyiben a sértett adóhatóság, ezen keresztül a költségvetés már hozzájutott egy bizonyos adóbevételhez, és az elkövető – függetlenül attól, hogy adóalany, vagy sem – a megtévesztő magatartásával eléri a sértettnél azt az intézkedést, amelynek hatására az adóbevételben, mint reálisan létező vagyontömegben, pénzben kifejezhető értékcsökkenés következik be, a cselekmény eredményeként a károkozást kell megállapítani, ehhez képest (egyéb tényállási elemek mellett) a cselekmény csalás”.⁷⁷

1.3.2.4. A szolgáltatások jogosulatlan igénybevétele

A szolgáltatások jogosulatlan igénybevétele kapcsán az 1978. évi Btk. időszakában vitatott kérdést képezett a kár megállapítása is.

1.3.2.4.1 A telefonszolgáltatás jogosulatlan „bekötése”

A telefonszolgáltatás jogosulatlan „bekötése” esetében⁷⁸ a Legfelsőbb Bíróság szerint „a terhelt olyan szolgáltatást vett igénybe, amelynek az előnyeit anélkül élvezte, hogy a reá egyébként háruló ellenszolgáltatási kötelezettségnek eleget tett volna,” illetve „a telefonvonal beköttetésének illegális módja folytán a sértettet megfosztotta annak lehetőségétől, hogy a szolgáltatásának teljesítéséért őt megillető díjhoz hozzájuthasson”.⁷⁹

Ezzel azonban a Legfelsőbb Bíróság csak azt állapította meg, hogy a cselekmény valamilyen vagyoni érdeksérelmet okozott, de azt érdemben nem indokolta, hogy ez büntetőjogilag miért minősül kárnak (azaz vagyonban okozott értékcsökkenésnek).

⁷⁶ 1/2006. Büntető jogegységi határozat, Indokolás II. pont.

⁷⁷ 1/2006. Büntető jogegységi határozat, Indokolás II. pont.

⁷⁸ Vö. 1.3.1.1. cím.

⁷⁹ Legf. Bír. Bfv.V.256/1997. – BH 1997. 572.

1.3.2.4.2 A jogosulatlan céges telefonhasználat

A jogosulatlan céges telefonhasználat ügyében⁸⁰ nem volt vitatható, hogy a magánbeszélgetések értéke a munkáltató (a városgondnokság) vagyonában értékcsökkenésként jelentkezett, aminek kifizetéséről a sértett képviseletében eljáró tévedésben lévő természetes személy rendelkezett.

1.3.2.4.3 Szállodai szolgáltatás igénybe vétele

A szállodai szolgáltatással kapcsolatos ügyben a kár fogalma tekintetében nem volt vitatott a minibárból való fogyasztás megítélése,⁸¹ annál inkább a szállásdíj elmaradásának minősítése.

Az elsőfokú bíróság szerint „a terhelt csalárd magatartásával jogtalan haszonszerzés végett a szállás és a kiegészítő szolgáltatás díjának meg nem fizetésével a panziót üzemeltető G. Kft.-nek, mint sértettnek összesen 21 494 forint kárt okozott, amely nem térült meg”.⁸²

A terhelt felülvizsgálati indítványa szerint ő „csupán 8800 forint kárt okozott. A bíróságok tévesen minősítették kárnak a meg nem fizetett 12 694 forint összegű szállásdíjat, mert az valójában nem kár, hanem elmaradt haszon. A ténylegesen felmerült kár összegére figyelemmel a cselekmény szabálysértésként minősülhet”,⁸³ mivel ekkoriban a család bűncselekményét és a szabálysértését elválasztó értékhatár húszezer forint volt.⁸⁴

A Legfelsőbb Bíróság döntésénél „abból indult ki, hogy a vagyon fogalmi körébe a következetes felfogásnak megfelelően a követelések és a vagyoni értékű jogok is beleértendők. A különböző szállítási, éttermi, szállodai szolgáltatások vagy a lakásbérlet egyaránt piaci értékkel bírnak. Attól függetlenül, hogy a szerződési szándék valós, avagy ezek valamelyikét az elkövetők jogtalan haszonszerzés végett, fizetési szándék nélkül szerzik meg, az annak ellenértékét képező díjra a sértett jogosultságot szerez. Az ellenérték megfizetésének

⁸⁰ Vö. 1.3.1.2. cím.

⁸¹ Vö. 1.3.1.3. cím.

⁸² A Legf. Bír. Bfv.II.927/2009. – BH 2011. 127. = EH 2010. 2124. számú határozatában alapul vett jogerős ítéleti tényállás alapján.

⁸³ Az indítványok érvelését a Legf. Bír. Bfv.II.927/2009. – BH 2011. 127. = EH 2010. 2124. számú határozata alapján rekonstruáltuk.

⁸⁴ 1979. évi 5. tvr. (1979. évi Btké.) 28. § (1) bek. f) pont.

elmaradása pedig a tényleges teljesítéssel megterhelt vagyonban értékcsökkenésként, és nem elmaradt haszonként jelentkezik”.⁸⁵

A Legfelsőbb Bíróság utalt arra is, hogy „a bírói gyakorlat következetesen kárt okozó magatartásnak, ekként tényállásszerű csalás bűncselekményének (vagy szabálysértésének) tekinti a jogtalan haszonszerzés végett a sértetteket tévedésbe ejtő azon cselekményeket, amikor valamely terhelt fizetési szándék nélkül, e tekintetben a sértettet tévedésbe ejtve éttermi szolgáltatást, vasúti vagy más közforgalmú járművön személyszállítást vagy éppen szállodai elhelyezést vesz igénybe (lásd pl. BJD 1323)”.⁸⁶

A táblabíróságok egy része a Legfelsőbb Bíróság döntését – már annak közzététele előtt is – követte.⁸⁷ Más felsőbbbíróságok viszont azzal ellentétes jogi következtetést tartottak helyesnek.⁸⁸

A Legfelsőbb Bíróság döntése a jogirodalomban sem aratott egyöntetű elismerést, azt részben kritika nélkül hivatkozzák,⁸⁹ részben viszont tévesnek tartják. Deák Zoltán szerint arra a „kérdésre csakis nemleges válasz adható” az 1978. évi Btk. alapján, hogy „az elkövető által igénybe vett szállodai vagy szállítási szolgáltatás ellenértéke megfizetésének elmaradása értelmezhető-e a vagyonban okozott értékcsökkenésként”. Az szerinte is „kétségtelen, hogy e szolgáltatások pénzben kifejezhető értékkel bírnak. Azonban a vagyon fogalmának tartalma alapján [...] valamely szolgáltatás esetén nem a jogalany által nyújtott szolgáltatás, adott esetben szállodai szolgáltatás képezi az adott jogalany vagyonának részét, hanem voltaképpen az a jog, mely biztosítja, hogy a szolgáltatás ellenértékét mint követelést a jogalany mással szemben jogi eszközzel érvényesítse. A terhelt azzal, hogy igénybe vette a sértett által nyújtott szállodai szolgáltatást, de iure növelte (!) a sértett vagyonát, hiszen ezzel a sértett oldalán vagyoni értékű jog keletkezett követelésének érvényesítésére. Ez a jog az, amely a szolgáltatás értékét tulajdonképpen a sértett (jogosult) vagyonához rendeli [...]. A terhelt pedig azzal, hogy a szolgáltatás ellenértékét nem fizette meg, a sértett vagyonában nem okozott értékcsökkenést, hiszen a követelés érvényesítését biztosító, vagyoni értékű jogot ez nem érinti, nem szünteti meg, e jog, a sértett igénye az ellenszolgáltatásra továbbra is a sértett vagyonának részét képezi, lényegében a kötelmi viszony maga is vagyontárgyként szerepel a

⁸⁵ Legf. Bír. Bfv.II.927/2009. – BH 2011. 127. = EH 2010. 2124.

⁸⁶ Legf. Bír. Bfv.II.927/2009. – BH 2011. 127. = EH 2010. 2124.

⁸⁷ Győri Ítéltábla Bhar.17/2011/11.

⁸⁸ Debreceni Ítéltábla Bf.II.761/2012/5. Vö. 1.3.2.4.5. cím.

⁸⁹ KÁLMÁNCZI (2016).

hitelező vagyonában [...]. A meg nem fizetett szállásdíj éppen ezért a károsult oldalán nem vagyoni értékcsökkenésnek, hanem a jogosan várt vagyonnövekedés elmaradásának, azaz elmaradt haszonnak (*lucrum cessans*) minősül, s mint ilyen, kívül esik a kár büntetőjogi fogalmán”.⁹⁰

Katona Sándor szerint Deák érvelése – annak végkövetkeztetésétől függetlenül – téves.⁹¹ Deák végkövetkeztetésének helyessége tekintetében Katona kifejezetten nem foglal állást, de azt inkább tévesnek tartja. Szerinte ugyanis „a becsapott szolgáltató tényleges vagyonsökkenést is szenved”, illetve „hozhatók fel érvek amellet, hogy a korábbi gyakorlat a szolgáltatások meg nem fizetett ellenértékét helyesen vette tételes rendelkezés nélkül is egy tekintet alá a vagyonsökkenéssel”.⁹²

Katona érvelése szerint egy kifizetni nem akart éttermi fogyasztás esetén „nehezen vitathatóan tényleges vagyonsökkenés” következik be, hiszen „az [...] ebédet a család materiálisan elfogyasztja, ettől az x adag étel x-1-re csökken”. Ilyenkor szerinte a kereskedelmi ár irányadó, mivel „nyilván nem várható el, hogy egy ilyen ügyben kimunkálják, hogy mennyi a leves önköltsége, és mennyi ezen a haszon”. Ezen felül „rég és nem vitatott gyakorlat, hogy lopás esetén mindig a dolog kiskereskedelmi forgalmi értéke irányadó az érték meghatározásakor, akkor is, ha pl. a nagykereskedőtől vagy raktárból loptak stb.”.

Szerinte „kétségtelen, hogy szállodai szolgáltatásnál már igen kicsi [a költség] rész, de itt is van. Az elkövető közműveket vesz igénybe, ezáltal fogy a hideg és meleg víz, az áram stb., csökkentve ezzel a szálloda vagyonát”.⁹³ Ebben a vonatkozásban azonban nem minden költséget tart alkalmasnak arra, hogy vagyonban bekövetkezett értékcsökkenésként minősüljön. Csalás esetén ugyanis annak „vagyonsökkenésként való figyelembe vétele [szerinte] vitatott lehet, valószínűleg nem is lenne helyes”, hogy „az épületet vagy meg kell venni, vagy bérelni kell, a közműveket fizetni kell éppúgy, mint a személyzetet”. Mégpedig „döntően azért, mert az üzemeltetési költség kifizetése nem megtévesztés eredménye”.⁹⁴ Ugyanakkor arra is utal, hogy „a költségek mégis mintegy »beépülnek« a szolgáltatásba, a szolgáltatások ezeket a költségeket immanensen tartalmazzák! A bevétel egy része nem igazán »haszon«, mivel annak jelentős része csak a már korábbi vagyonsökkenés

⁹⁰ DEÁK (2012) 370. o.

⁹¹ KATONA (2017) 428. o.

⁹² KATONA (2017) 429. o.

⁹³ KATONA (2017) 429. o.

⁹⁴ KATONA (2017) 429. o.

ellentételezése, a költségek megtérülése, és csak ezt meghaladóan haszon. A szolgáltatás meg nem fizetett ellenértéke és a vagyonsökkenés között itt is van kapcsolat, csak kevésbé szoros, nem annyira közvetlen”.⁹⁵

Részemről a Legfelsőbb Bíróság döntését nem tartom helyesnek, egyetértek Deák Zoltán végkövetkeztetésével, de érvelésének bizonyos részeit tévesnek tartom. Katona Sándor számos olyan tényezőre mutatott rá (a költségek kapcsán), amelyeket valóban figyelembe kell venni az ilyen ügyek megítélésénél, de az általa hivatkozott összefüggések – álláspontom szerint – nem elegendők ahhoz, hogy azokra figyelemmel a szállás díját az 1978. évi Btk. alapján vagyonsökkenésnek minősítsük.

a) A Legfelsőbb Bíróság szerintem helytállóan indult ki a vagyon polgári jogi fogalmából, amelybe „a követelések és a vagyoni értékű jogok is beleértendők”.⁹⁶ Azt is helyesen állapította meg, hogy „attól függetlenül, hogy a szerződési szándék valós, avagy ezek valamelyikét az elkövetők jogtalan haszonszerzés végett, fizetési szándék nélkül szerzik meg, az annak ellenértékét képező díjra a sértett jogosultságot szerez”.⁹⁷

b) Az 1978. évi Btk. azonban a büntetőjogi felelősséget nem kizárólag a vagyon fogalmához vagy polgári jogi jogosultságokhoz (mindezek sérelméhez), hanem a kár büntetőjogi fogalmához (vagyonban okozott értékcsökkenéshez) kötötte. Az ilyen ügyekben tehát azt kell eldönteni, hogy a szállodai szolgáltatás díja (vagy annak csak egy része) tényleges vagyonsökkenésnek minősül-e.

Ha a szállodai szolgáltatás díját a bíróságok „tételes rendelkezés nélkül is egy tekintet alá [veszik] a vagyonsökkenéssel”,⁹⁸ az álláspontom szerint a büntetőjogi felelősség megállapításához nem elegendő. vagyonsökkenésnek nem minősülő jelenséget csak tételes törvényi rendelkezés alapján lehet vagyonsökkenésként kezelni. Ha ugyanis pusztán valamit „egy tekintet alá” veszünk a vagyonsökkenéssel, akkor lényegében az elkövető terhére szóló, a büntetőjogban tiltott analógiát alkalmazunk.

c) A szolgáltatás tényleges teljesítése (a szoba használatának átengedése) viszont – amint arra Deák is rámutatott – a sértett vagyonában (legalábbis az ellenérték teljes összege tekintetében) nem jelentkezik értékcsökkenésként.

⁹⁵ KATONA (2017) 429. o.

⁹⁶ Vö. 1.3.2.1. cím.

⁹⁷ Vö. 1.3.2.2. cím.

⁹⁸ KATONA (2017) 429. o.

d) Nem fogadható el a Legfelsőbb Bíróság azon megállapítása, hogy „az ellenérték megfizetésének elmaradása [...] a tényleges teljesítéssel megterhelt vagyonban értékcsökkenésként [...] jelentkezik”.⁹⁹

e) A szolgáltatások megfizetés szándéka nélküli igénybevétele kapcsán valóban lényeges a költségek kérdése, amit Katona Sándor igen kiterjedten vizsgált. Ennek kapcsán helyesen mutatja ki, hogy a vagyonban bekövetkezett értékcsökkenésként csak a passzív alany rendelkezése kapcsán bekövetkezett költség jön számításba.

A büntetőjogi megítélés tekintetében azonban álláspontom szerint éppen ezért nem lehet a korábban felmerült költségeket „beszámítani”. Ha ugyanis egy költség nem a megtévesztés eredménye, hanem korábbi sértetti rendelkezése, akkor azt nem lehet a csalás eredménye körében értékelni. Ebből következően az éttermi fogyasztással kapcsolatos esetben kárként csak az étel önköltségi ára számolható el, mivel vagyonsökkenésként ez ered a sértett rendelkezéséből.

Valóban a bírósági gyakorlat szerint lopás vagy sikkasztás esetén a tényállásban nevesített dolog értékét a kiskereskedelmi ár figyelembevételével kell megállapítani.¹⁰⁰ Ez azonban nem irányadó a csalás tényállására, hiszen az nem a dolog értékére, hanem az okozott kárra alapítja a büntetőjogi felelősséget. Még akkor is, ha – ahogy az éttermi esetben – a vagyonban bekövetkezett értékcsökkenés dolog tulajdonának átruházásából ered.

Ebből ered az is, hogy a szállodai szolgáltatással kapcsolatban a sértettnek felmerülő költségei a csalás tényállása tekintetében általában büntetőjogilag közömbösek. Ezek ugyanis részben akkor is felmerülnének, ha a vendég a szállást nem vette volna igénybe (szálloda épület bérleti díja, a dolgozók fizetése), illetve nem kifejezetten a megtévesztett passzív alany rendelkezése folytán jelentkeznék (ágyneműcsere, takarítás, fűtés, melegvíz, stb.).

Kivételképpen azonban vagyonsökkenésnek minősíthető azon szolgáltatások ellenértéke, amelyek sértett általi megrendelésére kifejezetten a megtévesztett passzív alany rendelkezése következtében kerül sor. Ilyen lehet pl. egy másik cég által darabszámra végzett és külön megrendelt ágyneműcsere költsége.

f) Katona álláspontjával szemben azonban semmilyen önköltség felmerülése nem indokolhatja azt, hogy a cselekményt egy ehhez képest magasabb összeg – így pl. az étel árlapon szereplő ára, illetve a teljes szállásdíj – alapján minősítsük. Ez az álláspont ellentétes az 1978. évi Btk. rendelkezéseinek logikájával is. A kár fogalmában ugyanis az elmaradt

⁹⁹ Legf. Bír. Bfv.II.927/2009. – BH 2011. 127. = EH 2010. 2124.

¹⁰⁰ Legf. Bír. Bf. V. 392/1993. – 1993. 659.

haszon nincs benne,¹⁰¹ akkor viszont abba azon hasznot sem logikus belevonni, ami a költségeken felül a szolgáltatás díjának részét képezi.

g) A szolgáltatás ellenértéke vonatkozásában a megfizetés elmaradása sem idéz elő a vagyonban értékcsökkenést (ahogy arra szintén helyesen mutat rá Deák). Ez ugyanis egyszerűen csak azt eredményezi, hogy a vagyonban továbbra is követelés, nem pedig pénzösszeg képez aktívumot.

h) Deák álláspontjával szemben a meg nem fizetett szállásdíj nem tekinthető a csalásból eredően a sértettnél elmaradt haszonnak sem.

A szállásdíj ugyanis egyrészt – amint azt láthattuk Katona Sándor elemzése kapcsán is – nem tekinthető teljes egészében haszonnak. Másrészt a csalás tényállása tekintetében elmaradt haszonként csak olyan összeg jöhetne számításba, amely a passzív alany rendelkezéséből kifolyóan nem kerül be a sértett vagyonába.¹⁰² A szállásdíjra vonatkozó követelés viszont éppen a passzív alany rendelkezéséből következően képezi részét a sértett vagyonának. Itt elmaradásról nem a vagyoni jogosultság keletkezése, hanem csak annak teljesítése tekintetében szólhatunk. Harmadrészt pedig Deák álláspontja ebben a vonatkozásban azért is ellentmondásos, mert a szállásdíj elmaradt haszonként való minősítése nincs összhangban azzal a megállapításával sem, hogy a megrendelés következtében a sértett vagyona növekedett.

i) A Legfelsőbb Bíróság korábbi gyakorlatára való hivatkozás nyilvánvalóan nem lehet döntő jelentőségű érv egy jogkérdés eldöntésében (a tudomány ítélőszéke előtt semmiképpen). A BJD 1323. számon közzétett döntésre¹⁰³ viszont 2010-ben az 1978. évi Btk. értelmezésénél nem szerencsés előzményként hivatkozni. Egy korábbi kódexen alapuló döntés egy újabb kódex tekintetében is irányadó lehet, de csak akkor, ha a törvényi szabályozás lényeges változása ezt nem zárja ki. Márpedig az 1908. évi Bn. és 1961. évi Btk. időszaka lényegesen eltér az 1978. évi Btk. időszakától a tanulmányunk tárgyát képező jogkérdés megítélése kapcsán, hiszen a kár fogalmát büntetőjogunk az első két esetben nem definiálta önállóan.¹⁰⁴

¹⁰¹ Vö. 1.3.2.3. cím.

¹⁰² Vö. az 1978. évi Btk. 137. §-ához fűzött indokolás 4. pontját a vagyoni hátrány körében: „az elmaradt vagyoni előny az az érték, amellyel a károsult vagyona gyarapodott volna, ha a károsító magatartás (a bűncselekmény) nem következett volna be”.

¹⁰³ Vö. 1.1.4., illetve 1.2.3. cím.

¹⁰⁴ Vö. 1.2.3., illetve 1.3.2.1. cím.

Az ügy kapcsán megjelenő álláspontok hasonlóságait és eltéréseit a következő táblázatban tekintem át:

az 1978. évi Btk. alapján a díj megfizetés szándéka nélkül	Legfelsőbb Bíróság	Katona Sándor	Deák Zoltán	saját álláspontom
a minibárból való fogyasztás	<i>csalás</i> (megtévesztés)			<i>nem csalás</i> (természetes személy megtévesztése hiányzik)
szállodai bárban való rendelés	<i>csalás</i> (megtévesztés és vagyonban okozott értékcsökkenés)			
szállás igénybevétele	<i>csalás</i> (vagyonban okozott értékcsökkenés)	<i>csalás</i> (a vagyonban okozott értékcsökkenéssel „egy tekintet alá” vehető)	<i>nem csalás</i> (elmaradt haszon)	<i>nem csalás</i> (elmaradt haszonról sincs szó)
a szállás igénybevételének költségvonzata	–	van, ez alapozza meg az értékcsökkenést a teljes díj összegében	–	van, de általában nem tekinthető eredménynek
	BJD 1323. irányadó	BJD 1323. is irányadó	–	BJD 1323. nem irányadó

1.3.2.4.4 Bérleti szerződés megkötése

A tanulmány tárgyát képező minősítési probléma egy bérleti szerződés kapcsán is felmerült a Legfelsőbb Bíróság előtt. A terhelt ugyanis bérleti szerződésből eredő mintegy 500.000,- forint kötelezettségének nem tett eleget, és az már a szerződés megkötésekor sem állt szándékában. A Fővárosi Bíróság másodfokú ítéletében a kerületi bíróság ítéletében írt tényállást annyiban pontosította, hogy a sértettnek 4 hónapi, összesen 400.000,- forint bérleti díj, 4 hónapi, összesen 98.862,- forint közös költség valamint 4 hónapi, összesen 33.759,-

forint villany és gáz számla nem fizetése folytán a kaució utólagos elszámolásával összességében 432.621,- forint kára keletkezett, mely nem térült meg.

Ebben az ügyben a terhelt védőjével egyetemben vitatta bűnösségének megállapítását a család vonatkozásában. A felülvizsgálati ügyben eljáró Kúria szerint azt kellett eldönteni, hogy „a terhelt a tényállásban rögzített cselekményével vagytonban értékcsökkenést vagyis kárt okozott-e, vagy a meg nem fizetett bérleti díj csak elmaradt vagyoni előnyként vagyis vagyoni hátrányként értelmezhető [...]”¹⁰⁵

A Kúria utalt arra, hogy „e kérdéskör esetenként vitatott, de a magyar jogalkalmazásban évszázados gyakorlat, hogy a meg nem fizetett szolgáltatás a bűncselekménnyel a vagytonban okozott értékcsökkenésként és ekként kárként, nem pedig elmaradt vagyoni előnyként vagyis vagyoni hátrányként értékelendő. Ezt a gyakorlatot követte a korábbi Kúria[,] korábban a Legfelsőbb Bíróság, majd a Kúria jelenlegi gyakorlata”, amire az ítélkező tanács példaként emelte ki „a BJD.123 számon, a BH 1997. 572, BH 2011. 127 számon közzétett eseti döntést, illetve „a Bfv.IV.2425/2001/5. számú vagy Bfv.I.609/2006/6. számú” határozatokat.¹⁰⁶

1.3.2.4.5 Reklám szolgáltatás igénybe vétele

Egy másik ügyben az elsőfokú bíróság által megállapított tényállás szerint a vádlott a „Kft. képviseletére jogosult” személyt „96.600.000.- forint értékű termék, eszköz, szolgáltatás ellenérték nélküli [...] megszerzése érdekében, a fizetési szándéka vonatkozásában megtévesztette”, de a Kft. „sértettnek [az] I. r. vádlott cselekvőségén kívül eső más körülmények közrehatása folytán kára nem keletkezett”. A vádlottnak „nem állt szándékában a megrendelt szolgáltatások ellenértékének kifizetése, illetőleg ehhez anyagi eszközökkel sem rendelkezett”. Így pl. az egyik vádpontban a „megállapodásban foglalt szolgáltatások szerződésben meghatározott értéke összesen 14.760.000.- Ft, míg a szerződések teljesítése esetén az O. KFT. -t 8.040.000.- Ft kár érte volna”.¹⁰⁷

A Debreceni Fellebbviteli Főügyészség álláspontja szerint „a bíróság a sértetteket ért kárt téves ténybeli következtetéssel és részben iratellenesen állapította meg. Érvelése szerint a nem teljesített megrendelések esetében nincs helye a vádlott által csalárd módon megkötött szerződésekben szereplő szolgáltatások önköltségi ára vizsgálatának, megállapításának és

¹⁰⁵ Kúria Bfv.II.791/2012/23.

¹⁰⁶ Kúria Bfv.II.791/2012/23. A joggyakorlati visszatekintetés relevanciája és az abban szereplő ügyek kapcsán ld. a 1.3.2.4.1., illetve 1.3.2.4.3. címeteket is.

¹⁰⁷ Debreceni Törvényszék B.513/2011/24.

kárként történő megítélésének [...]. Az állandósult bírói gyakorlatra hivatkozva kifejtette, hogy a kár fogalmának kiterjesztése indokolt az igénybe vett szolgáltatás ellenértékének haszonszerzési célból, megtevesztéssel történő meg nem fizetésének eseteire is. E csalásszerű magatartások a csalás tényállási elemeit megvalósítják, azonban az eredmény nem kifejezett kárként, hanem összességében meghatározható elmaradt vagyoni előnyként jelenik meg. E jogi álláspont alátámasztására [az ügyészség] felhívta a BH 2011. 127. számú eseti döntésben foglaltakat” is. Ennek megfelelően indítványozta „a kárérték összegének helyesbítését, valamint egyes tényállásrészek mellőzését”, így pl. az I. tényállási pont esetén „rögzítendő az is, hogy a [...] szerződésben foglaltak szerint a vádlott szándéka „összesen 14.760.000 Ft kár okozására irányult”. Mellőzendő egyben a 4. oldal 8. bekezdésében foglalt azon megállapítás, mely szerint a szerződések teljesítése esetén a[...] Kft-t 8.040.000 Ft kár érte volna.¹⁰⁸

A Debreceni Ítéltábla „nem értett egyet [...] az ügyészi érveléssel, mely szerint [...] a tényállás azért megalapozatlan, mert nem vonta a kár fogalmi körébe a nem kifejezett kárként, hanem vagyoni előnyként megjelenő összeget. Ezzel szemben az elsőfokú bíróság a törvény szövegének megfelelő [...] értelmezéssel kizárólag a vagyonban bekövetkezett értékcsökkenést tekintette kárnak és ezen jogi álláspont szerint állapította meg a tényállást”. A táblabíróság leszögezte, hogy „a kár megfogalmazásából következik, hogy annak nem képezi részét az elmaradt haszon. A csalás tényállása a kárról rendelkezik, nem pedig a vagyoni hátrányról, ezért az elkövetéskor hatályos törvény helyes értelmezése szerint a vagyoni hátrány körébe tartozó elmaradt vagyoni előny, csalási kárként nem értékelhető”. Így a „törvény nyelvtani értelmezése, valamint a már felhívott és kötelezően alkalmazandó [1/2006. számú] jogegységi határozat alapján a BH 1998. 416. számú eseti döntésben kifejtettekét követve a kárérték szigorú, a törvénytörvénynek megfelelő meghatározásának van helye”.¹⁰⁹

A Debreceni Ítéltábla döntését érdemben helyesnek tartom, azonban a szolgáltatás meg nem fizetett díját – az előbbieken kifejtettek¹¹⁰ alapján – nem tekintem a csalás tényállása kapcsán elmaradt vagyoni előnynek. Ettől függetlenül módszertanilag helyes az elmaradt haszonra hivatkozó BH. 1998. 416. számú eseti döntésre, illetve a 1/2006. számú büntető jogegységi határozatra való hivatkozás, mivel ezek valóban a kár büntetőjogi fogalmának

¹⁰⁸ A Bf.445/2012/1-I. számú átirat érvelését a Debreceni Törvényszék B.513/2011/24. számú határozata alapján rekonstruáltuk.

¹⁰⁹ Debreceni Ítéltábla Bf.II.761/2012/5. Az ebben hivatkozott döntésekre ld. 1.3.2.3. cím.

¹¹⁰ Vö. 1.3.2.4.3. cím.

szigorú értelmezését támasztják alá. A büntető jogegységi határozat viszont kötelező erejű iránymutatást csak a levonásba helyezett áfa tekintetében tartalmaz,¹¹¹ míg reklámszolgáltatás vagy szállodai szolgáltatás ellenértékével kapcsolatosan nem.

A Debreceni Ítéltábla láthatóan (és szerintem helyesen) el kívánt térni a BH. 2011.127. szám alatti eseti döntéstől. Ennek lehetőségét egyébként nem zárta ki az sem, hogy a Legfelsőbb Bíróság döntését elvi bírósági határozatként is közzétették (EH 2010. 2124.), mivel a Debreceni Ítéltáblára nem vonatkozott a jogegységi határozat kezdeményezésének kötelessége. Az ugyanis még a másodfokú határozat meghozatalkor hatályos 2011. évi CLXI. törvény (Bsz.) alapján is csak a Kúria valamely ítélkező tanácsát terhelte, ha „jogkérdésben el kíván térni a Kúria másik ítélkező tanácsának elvi bírósági határozatként közzétett határozatától vagy közzétett elvi bírósági döntéstől”.¹¹²

Nem tartom azonban szerencsésnek, hogy a Debreceni Ítéltábla a Legfelsőbb Bíróság BH. 2011.127. szám alatt közzétett határozatától annak felvetésével tért el, hogy az utóbbi döntés „eltérő tényálláson, nevezetesen igénybe vett szállodai szolgáltatás díjának nem rendezésén alapult”.¹¹³ Álláspontom szerint ugyanis a szolgáltatás fajtájának alapvetően nem volt jelentősége az 1978. évi Btk. alkalmazásánál.¹¹⁴ A szolgáltatások megfizetés szándéka nélküli igénybevételének esetei között csak akkor kellett a büntetőjogi minősítés kapcsán különbséget tenni, ha a szolgáltatás (pl. dolog átruházását is magában foglaló) jellege befolyásolta a vagyonban okozott értékcsökkenés megvalósulását.¹¹⁵

1.3.2.5. Részösszegzés

A kár az 1978. évi Btk.-ban szereplő (a vagyonban okozott értékcsökkenést feltételező) büntetőjogi definíciója befolyásolta (lényegében kettéosztotta) azon esetek minősítését, amikor a szolgáltatás igénybevételére ellenértéke megfizetésének szándéka nélkül került sor. Egyrészt számos olyan esetkör maradt, ami továbbra is csalásként volt értékelhető [vö. a)-d) pont]. A korábbiakhoz képest azonban voltak olyan esetvariációk is [vö. e) pont], amikor csalást már nem lehetett megállapítani.

¹¹¹ Vö. 1.3.2.3. cím.

¹¹² Bsz. 32. § (1) bek. b) pont.

¹¹³ Debreceni Ítéltábla Bf.II.761/2012/5. A hivatkozott döntésekre ld. a 1.3.2.4.3. címet.

¹¹⁴ Hatályos jogunk tekintetében e kérdés megítélésére ld. a 2.2.2.1. címet.

¹¹⁵ Vö. 1.3.2.5. cím.

a) Csalásnak minősült azon – a korábbi jog alapján a fondorlat kapcsán Fayer által is elemzett¹¹⁶ – eset, amikor valaki a szolgáltatásból eredő ellenérték megfizetése tekintetében téveszti meg a sértett képviselőjét (pl. a pincért, recepcióst). Ebben az esetben ugyanis aggálytalanul fennáll a vagyonban okozott értékcsökkenés eleme is, hiszen a pincér – a tévedés folytán – lemond az étterem (a recepciós pedig a szálloda) azon kötelmi jogi igényéről, amely a szolgáltatás ellenértékére vonatkozik.

b) Ehhez hasonlóan nem volt akadálya az 1978. évi Btk. alapján a csalás megállapításának, amennyiben a passzív alany a megtévesztés eredményeként a szolgáltatás nyújtásával egyidejűleg valakinek harmadik személlyel szemben fennálló jogosultságáról rendelkezik. Ennek szemléletes példája, hogy a tettes úgy veszi igénybe egy fodrászat vagy sportcentrum szolgáltatásait, hogy magát (hamis néven bemutatkozva vagy egy cég munkavállalójának kiadva) jogosultnak tünteti fel. Ilyen esetekben ugyanis a fodrászat vagy sportcentrum szolgáltatását előre megfizető személy vagy cég vagyonában (az igénybevételi lehetőségek csökkenésével) kár keletkezik.

c) A cselekmény csalásként való minősítése az 1978. évi Btk. alapján akkor is aggálytalan volt, ha egy szerződés jellemzően szolgáltatásra is irányul, de annak „ernyője” alatt a sértett vagyonában dologátruházás történik. Ilyen lehet az étteremben megrendelt étel vagy egy szálloda bárjában és a szobaszámlához íratott italok értéke,¹¹⁷ ilyen esetekben azonban csak az ételek és italok önköltségi ára lehet a büntetőjogi minősítés alapja.

d) Vagyonban bekövetkezett értékcsökkenésnek minősül (így csalást alapozhat meg) a megfizetés szándéka nélkül igénybe vett szállodai szolgáltatás esetén a külsős cégtől külön megrendelt és darabszámra végzett ágyneműcsere. Ehhez hasonló a megítélése annak, ha a sértett a tőle megrendelt (tettes által kifizetni nem akart) szolgáltatás (reklámkampány) kapcsán megtévesztés eredményeként harmadik személytől további dolgokat (molinó) vagy szolgáltatásokat (reklámklip) rendel meg. Ilyen esetben azonban nem a szállodai szoba sértettnek megfizetendő díja vagy a reklámkampány ellenértéke, hanem csak a sértett által megrendelt további szolgáltatások ára minősül kárnak.¹¹⁸

e) A kár büntetőjogilag definiált fogalmából eredően viszont nem valósult meg csalás az 1978. évi Btk. alapján, amikor a fizetés szándéka nélkül igénybe vett szolgáltatás nem járt dolog átruházásával (más szolgáltatás megrendelésével) és a megtévesztés szolgáltatás

¹¹⁶ Vö. 1.1.2. cím.

¹¹⁷ Ilyen esetekben a megtévesztés kérdéséhez ld. 1.3.1.3. cím.

¹¹⁸ Vö. 1.3.2.4.3., illetve 1.3.2.4.5. cím.

megrendelésére (nem pedig annak ellenértékéről való lemondásra) irányul. Ilyen volt pl. a szállodai szolgáltatás igénybevétele (minibárból való fogyasztás nélkül),¹¹⁹ illetve a lakásbérlet.¹²⁰

A szolgáltatás ellenérték megfizetésének szándéka nélküli igénybevételével kapcsolatos esetek megítélését az 1978. évi Btk. alapján a következő táblázatban tekintem át.

fizetés szándéka nélkül ...	megtévesztés	megtévesztés folytán rendelkezés	vagyonban okozott értékcsökkenés [137. § 4. pont]
szolgáltatás ellenértékének látszólagos kiegyenlítése	igen	igen	igen
más részére már kifizetett szolgáltatás igénybevétele	igen	igen	igen
szállodában fogyasztás a minibárból	nem (ellentétes álláspont is van)	nem (ellentétes álláspont is van)	igen
szállodai bárban rendelés („írják a szobaszámlához”)	igen	igen	igen
szállodai szolgáltatás igénybevétele	igen	igen	nem (ellentétesen a Legfelsőbb Bíróság)
bérleti szerződés megkötése bérliként	igen	igen	nem (ellentétesen a Kúria)
reklám szolgáltatás igénybevétele	igen	igen	nem (de az önköltségre igen)

2. A HATÁLYOS SZABÁLYOZÁS ELEMZÉSE

A 2012. évi C. törvény (Btk.) a csalás fogalmát továbbra is a megtévesztés, a passzív alany általi rendelkezés és a sértettnél bekövetkező kár elemeire építi.¹²¹

¹¹⁹ Vö. 1.3.1.3., illetve 1.3.2.4.3. cím.

¹²⁰ Vö. 1.3.2.4.4. cím.

2.1. A MEGTÉVESZTÉS ÉS A PASSZÍV ALANY RENDELKEZÉSE

A megtévesztés és passzív alany rendelkezésének tényállási elemeivel kapcsolatosan nem történt változás. A szolgáltatások megfizetés szándéka nélküli igénybevétele önmagában – természetes személy megtévesztésének és abból eredő rendelkezésének hiányában – a hatályos jog szerint sem minősül csalásnak. E bűncselekmény csak annak terhére állapítható meg, aki mást természetes személyt fizetési szándéka tekintetében megtéveszt és az erre figyelemmel engedélyezi, hogy egy olyan szolgáltatást igénybe vegyen, amely egyébként fizetés ellenében vehető igénybe.¹²²

2.2. A KÁR FOGALMA ÉS ANNAK KITERJESZTÉSE

A kódex általános része a kárt továbbra is vagyonban okozott értékcsökkenésként definiálja, ami – a vagyoni hátrány fogalmával¹²³ összevetve – továbbra sem fogja át az elmaradt hasznot.¹²⁴

A közönséges csalás tényállása kapcsán azonban a Btk. külön rendelkezik arról, hogy „kárnak kell tekinteni az igénybe vett szolgáltatás meg nem fizetett ellenértékét is”.¹²⁵

2.2.1. Viszony a korábbi szabályozáshoz

A Btk. javaslatának indokolása szerint „a gyakorlatban problémát okozott azon csalásszerű magatartások megítélése, ahol a kár valamely igénybe vett szolgáltatás ellenértékeként merült fel (pl. szállodai szoba fizetés nélküli igénybe vétele, fizetés nélküli lakásbérletek). Erre figyelemmel a [tervezett szabályozás] kifejezetten kiterjeszti a kár fogalmát az igénybe vett szolgáltatás ellenértékének haszonszerzési célból, megtévesztéssel történő meg nem fizetésének eseteire is. Ezáltal büntethetővé válnak azok a cselekmények, amelyek a csalás tényállási elemeit megvalósítják, azonban az eredmény nem kifejezetten kárként, hanem összességében meghatározható elmaradt vagyoni előnyként jelenik meg”.¹²⁶

A különböző bíróságok igen eltérő álláspontokat foglalnak el abban a kérdésben, hogy miként viszonyul egymáshoz az 1978. évi és a hatályos Btk. szabályozása. A Kúria szerint „a magyar jogalkalmazásban évszázados gyakorlat, hogy a meg nem fizetett szolgáltatás a bűncselekménnyel a vagyonban okozott értékcsökkenésként és ekként kárként, nem pedig

¹²¹ Btk. 373. §.

¹²² A korábbi hasonló joghelyzetre ld. 1.1.1., 1.2.1., illetve 1.3.1 cím.

¹²³ Btk. 459. § (1) bek. 17. pont

¹²⁴ AKÁ CZ (2013) 1406. o.

¹²⁵ Btk. 373. § (7) bek.

¹²⁶ A Btk. javaslatának 372. §-ához fűzött indokolás.

elmaradt vagyoni előnyként vagyis vagyoni hátrányként értékelendő. Ezt a gyakorlatot [...] tükrözi a [...] Btk. [...] 373. § (7) bekezdése is”.¹²⁷ Ezzel szemben a Debreceni Ítéltábla szerint a Btk. „373. § a (7) bekezdésében „a jogalkotó [...] új tényállási elemként foglalta az elmaradt vagyoni előnyt a kár fogalmába, korábban a törvény szerint csalásként nem büntetendő törvényi tényállási elemet konkrétan kriminalizálva. Ezt jól érzékelteti az indokolásnak az »ezáltal büntethetővé válnak« megfogalmazása is.”¹²⁸

Katona szerint is „felmerülhet a kérdés, hogy: értelmezéssel a korábbi jog alapján is el lehetett-e ide jutni, és ez esetben a bírói gyakorlat jogszabályba való »beemelődéséről« beszélhetünk, vagy a korábbi gyakorlat eddig contra legem volt, és merőben új helyzet állt elő”.¹²⁹ E kérdés jogirodalmi megválaszolása sem volt egységes. Így pl. Elek szerint a „Btk. 373. § (7) bekezdésének szabálya az eddigi részbeni törvényrontó gyakorlatot építette be a törvénybe”.¹³⁰ Mások kompromisszumosabb megközelítést választanak, így arra utalnak, hogy a Btk. „egyértelmű helyzetet teremt”,¹³¹ illetve a korábbi „jogértelmezési kétséget oszlatta el”.¹³²

A hatályos szabályozás és a korábbi kódex viszonyának értékelése – az idézetekből is kitűnően – az 1978. évi Btk. vonatkozó rendelkezéseinek mikénti értelmezésétől függ. Ebben a kérdésben elfoglalt álláspontom¹³³ alapján a Btk. számos esetkörben nem hozott változást abban, hogy a szolgáltatás megfizetni nem akart ellenértéke kárnak minősül (pl. szolgáltatásból eredő ellenérték látszólagos megfizetése, dologátruházás a szolgáltatás ernyője alatt). Az új kódex viszont kiterjesztette a kriminalizáció hatókörét azokra az esetekre is, amelyekben a szolgáltatás megfizetni nem akart ellenértékét az 1978. évi Btk. alapján nem lehetett – az általam helyesnek tartott értelmezéssel sem – vagyonban okozott értékcsökkenésnek tekinteni (pl. szállodai szolgáltatás igénybevétele vagy lakásbérlés a fizetés szándéka nélkül).

Ebből eredően a bíróságok igencsak eltérően foglaltak állást abban a kérdésben is, hogy a Btk. szabályozásának milyen relevanciája van az 1978. évi Btk. értelmezése és a hatálybalépése előtti elkövetett cselekmények megítélése tekintetében. A Kúria a Btk. 373. §

¹²⁷ Kúria Bfv.II.791/2012/23.

¹²⁸ Debreceni Ítéltábla Bf.II.761/2012/5.

¹²⁹ Katona (2017) 429. o.

¹³⁰ ELEK (2013) 6. o.

¹³¹ AKÁ CZ (2013) 1406. o.

¹³² SZOMORA (2013) 782. o.

¹³³ Vö. 1.3.2.5. cím.

(7) bekezdésének lényegében saját – az 1978. évi Btk. vonatkozásában képviselt – értelmezésének helyességét megerősítő szerepet tulajdonított.¹³⁴ Ezzel szemben a Debreceni Ítéltábla szerint „2012. évi C. törvény a büntető törvénykönyvről 2013. július 1-jén lép hatályba, a még hatályba nem lépett törvény pedig értelemszerűen nem alkalmazható, a kárértéknek a vádhatósági álláspont szerinti meghatározását [...] a törvény indokolása sem alapozhatja meg.”¹³⁵

Álláspontom szerint a törvényjavaslat indokolása (vagy más előkészítő anyag) kizárólag azon törvény értelmezésénél jöhet (a történeti értelmezés keretében) szóba, amelynek megalkotását megelőzte. Egy új jogszabály és annak indokolása teljesen irreleváns egy korábbi törvény értelmezése tekintetében. Erre figyelemmel a Btk. és annak indokolása 2013. július 1. napját követően elbírált esetekben sem releváns az 1978. évi Btk. értelmezésekor.

A javaslat indokolása ráadásul – a Debreceni Ítéltábla álláspontjával egyezően – valóban a kriminalizáció kiterjesztésének szándékára utal, ha szerintem a joggyakorlat korábbi álláspontjainak diverzitását is elismeri. Így viszont a Btk. szabályozását semmiképpen – de indokolására figyelemmel különösen – nem szerencsés egy évszázados töretlen gyakorlatot törvényi formába öntő döntésként megjeleníteni (amint azt sajnos a Kúria tette).

Ha a Btk. indokolása valóban tartalmazna az új szabályozás a korábbi egyöntetű bírósági gyakorlattal való egyezésére utaló megállapítást, a jogalkalmazónak azt is fenntartással kell kezelnie az értelmezés során. Nyilvánvalóan nem azonos ugyanis egymással a jogalkotási apparátus által – egy tervezett szabályozás elfogadtatása érdekében – kiválogatott és a valóságos (vagy legalább megismerhető) bírósági gyakorlat.

2.2.2. A dogmatikai elemzés

Az új szabályozás hatálybalépését követő esetekben már – legalábbis a jogi minősítés tekintetében – minden vita nélkül állapított meg a Kúria csalást, amikor terheltek „egy [Kft.] alkalmazottainak adták ki magukat – holott ténylegesen nem voltak azok –, így annak nevében nem voltak jogosultak szerződészkötésre a szállodai szolgáltatást érintően. A

¹³⁴ Így „a magyar jogalkalmazásban évszázados gyakorlat, hogy a meg nem fizetett szolgáltatás a bűncselekménnyel a vagyonban okozott értékcsökkenésként és ekként kárként, nem pedig elmaradt vagyoni előnyként vagyis vagyoni hátrányként értékelendő. Ezt a gyakorlatot [...] tükrözi a jövőre vonatkozó jogalkotás is, hiszen a már megalkotott új Btk. (2012. évi C. törvény) 373. § (7) bekezdése kifejezetten rögzíti is, hogy a csalásra vonatkozó szabály alkalmazása szempontjából kárnak kell tekinteni az igénybe vett szolgáltatás meg nem fizetett ellenértékét is” (Kúria Bfv.II.791/2012/23.).

¹³⁵ Debreceni Ítéltábla Bf.II.761/2012/5. A vádhatóság álláspontjára és az ügy további részleteire ld. 1.3.2.4.5. cím.

szolgáltatást ezért csak saját nevükben vehették igénybe és ellenértékének a kifizetésére is mint természetes személyek lettek volna kötelesek.”¹³⁶

Mindez azonban nem jelenti azt, hogy a kár fogalmát kiterjesztő új rendelkezés hatóköre minden tekintetben teljesen tisztázott lenne. A következőkben ennek kapcsán érintek – a teljesség igénye nélkül – néhány dogmatikai kérdést.

2.2.2.1. A „szolgáltatás” fogalma

A kár fogalmát kiterjesztő értelmező rendelkezés központi fogalma a szolgáltatás. Ennek vonatkozásában a javaslat indokolásában említett „szállodai szoba fizetés nélküli igénybe vétele, fizetés nélküli lakásbérletek” mellett a jogirodalom példálódzóan említi még a „közlekedési szolgáltatást” is.¹³⁷

A szolgáltatás fogalmát büntetőjogunk más tényállásai is használják,¹³⁸ de azt sem a Btk. 373. §-a, sem más rendelkezése nem definiálja.

Erre figyelemmel felmerül tehát, hogy – a vagyon elleni bűncselekmények más tényállási elemeihez hasonlóan – a büntetőjogban is a szolgáltatás polgári jogi fogalmát kell irányadónak tekinteni. A szolgáltatás fogalmát egyébként a Ptk. sem definiálja, de arról rendelkezik, hogy „a kötelem kötelezettség a szolgáltatás teljesítésére és jogosultság a szolgáltatás teljesítésének követelésére”,¹³⁹ illetve „a kötelem valamely dolog adására, tevékenységre, tevékenységtől való tartózkodásra vagy más magatartásra irányulhat”.¹⁴⁰ E két rendelkezés összevetéséből pedig az is megállapítható, hogy a szolgáltatás fontosabb formái a dolog adása, tevékenység, illetve a tevékenységtől való tartózkodás vagy más magatartás.

A polgári jogon alapuló értelmezésből a büntetőjogban a tevékenységnek vagy tevékenységtől való tartózkodásnak van leginkább szolgáltatásként jelentősége. Ha ugyanis a szolgáltatás valamely dolog adása, akkor a kár tényállási eleme a Btk. 373. § (7) bekezdésében szereplő értelmező rendelkezés közrehatása nélkül is adott [egyenesen a vagyonban okozott értékcsökkenés a Btk. 459. § (1) bekezdés 16. pontjára figyelemmel].¹⁴¹

Még a kodifikáció korábbi szakasza tekintetében (de a Btk. vonatkozásában is irányadóan) Deák észrevételezi, hogy „e szabályozási móddal azonban nem nyújt védelmet a Tervezet

¹³⁶ Kúria Bfv.1316/2017/5., Indokolás [10]-[22].

¹³⁷ SINKU (2012) 618. o.

¹³⁸ Btk. 154. § (1) bek. b) pont, 388. § (4) bek. b) pont, illetve 412. §.

¹³⁹ Ptk. 6:1. § (1) bek.

¹⁴⁰ Ptk. 6:1. § (2) bek.

¹⁴¹ Vö. 1.3.2.4.3., illetve 1.3.2.5. cím.

például olyan esetekben, amikor valaki munkaszerződés alapján a munkaerejét bocsátja áruba ellenérték fejében, azonban munkáltatója csalárd módon, haszonszerzési szándékkal veszi ezt igénybe, s az ellenértékét nem fizeti meg”. Márpedig szerinte „egyértelmű, hogy a munkaerejét áruba bocsátó személy vagyonának része [az illető] jogos igénye az ellenszolgáltatásra, s mint ilyen, a vagyonvédelem szempontjából ugyanúgy büntetőjogi védelemben kell részesülnie, mint egyéb pozitív vagyonelemeinek”.¹⁴²

Deák kritikai megállapításával szemben álláspontom szerint a csalás tényállása – a kár fogalmát kiterjesztő rendelkezés segítségével – a munkáltatóként vagy annak képviseletében csalárdul eljáró (munkáért bért fizetni nem akaró) természetes személlyel szemben is alkalmazható.

Egyrészt a bírói gyakorlatban is egyértelműen elismert, hogy a munkaszerződésnek is van a munkavállaló részéről is szolgáltatása. Éppen ezért lehet a munkaszerződés más szerződéstípusoktól való elhatárolása vonatkozásban arra utalni, hogy a „szerződés jogi minősítése során nem annak elnevezéséből, vagy szóhasználatából, hanem az abban kikötött szolgáltatások tartalmi elemeiből [...] kell kiindulni”.¹⁴³

Másrészt a jogirodalom egy része szerint a munkaszerződés „lényegét tekintve szinallagmatikus szerződés, amelynek alapján az egyik fél az ígért szolgáltatás teljesítésére, míg a másik fél a szerződésben megállapodott ellenérték megfizetésére köteles”.¹⁴⁴ Ezen belül „a munkavállaló tevékenységben megnyilvánuló szolgáltatása a jogviszonybeli cél elérésének közvetlen tárgya”, így „a munkajogviszony jellegét [...] a facere és nem a dare szolgáltatás adja meg”.¹⁴⁵

A munkaszerződés alapján a munkavállaló köteles munkáját az általában elvárható szakértelemmel és gondossággal, a munkájára vonatkozó szabályok, előírások, utasítások és szokások szerint személyesen végezni.¹⁴⁶ Ezen rendelkezések alapján a munkavégzés – a rendelkezésre álláson felül – különböző tevékenységeket is magában foglal, amelyek viszont a büntetőjogi rendelkezés alkalmazásában a fentiek szerint egyértelműen szolgáltatásnak minősülnek.

¹⁴² DEÁK (2012) 372.o.

¹⁴³ Fővárosi Ítéltábla 6. Pf. 21.002/2004. sz. – BH 2005. 102.

¹⁴⁴ KISS (2005) 99. o.

¹⁴⁵ KISS (2005) 63. o.

¹⁴⁶ Vö. 1992. évi Mt. 103. § (1) bek. b) és d) pont, illetve 2012. évi I. törvény (Mt.) 52. § (1) bek. a)-c) pont.

A fentiekben a polgári jog és munkajog fogalomrendszerét hívtuk segítségül a Btk.-ban szereplő normatív tényállási elem (a szolgáltatás kategóriájának) értelmezésekor, mindkét jogterületre való kitekintés során egyező eredményt kaptunk. Erre figyelemmel büntetőjogi szempontból nem releváns, hogy a munkaszerződés szabályait nem a Ptk., hanem az Mt. szabályozza.¹⁴⁷ Ennek a kérdésnek a büntető jogszabály vonatkozásában abban a hipotetikus esetben lehetne jelentősége, ha a Btk. 373. § (7) bekezdése „a Ptk.-ban szabályozott szolgáltatás ellenértékéről” rendelkezne.

2.2.2.2. *A szolgáltatás igénybe vétele és az ellenérték meg nem fizetése*

A Btk. elemzett rendelkezése alapján csak az „igénybe vett” szolgáltatás „meg nem fizetett” ellenértékét lehet kárnak tekinteni. Ebből következően a csalás akkor befejezett, ha a szolgáltatást igénybe vették és az ellenértéket – holott ennek teljesítése már esedékes lenne – még nem fizették meg.

Ha a szolgáltatást még nem vették igénybe vagy igénybe vették, de az ellenértéket még nem kellett volna megfizetni, akkor befejezett csalásról nem szólhatunk.¹⁴⁸

2.2.2.3. *Elmaradt előny (elmaradt haszon?)*

A miniszteri indokolás szerint a Btk. 373. § (7) bekezdés eseteiben „az eredmény [...] összességében meghatározható elmaradt vagyoni előnyként jelenik meg”,¹⁴⁹ illetve Debreceni Ítéltábla szerint „a jogalkotó [...] új tényállási elemként foglalta az elmaradt vagyoni előnyt a kár fogalmába”.¹⁵⁰

Valójában a Btk. 373. § (7) bekezdése alkalmazásában nem elmaradt előnyről, hanem meg nem fizetett követelésről van szó. Annak alkalmazási köre nem foglalja magában azokat az

¹⁴⁷ Az Ptk. indokolása szerint „a javaslat az egyedi munkaszerződések jogi rendezését a Munka Törvénykönyvében hagyja, annak ellenére, hogy a munkaviszonyok speciális rendezésének a Ptk., s azon belül is elsősorban a szerződések általános szabályai képezik a jogi hátterét. A munkaszerződés jogi szabályozásának azonban ma már annyi különleges vonása van, hogy nehéz volna ezt a normarendszert egy polgári törvénykönyvbe integrálni.” A kérdés polgári jogi kodifikációs előtörténetére lásd KISFALUDI (2000) 20-22. o., illetve VÉKÁS (2013) 230. o.

¹⁴⁸ A kísérletre ld. 2.2.2.5. cím.

¹⁴⁹ A Btk. javaslatának 372. §-ához fűzött indokolás. A javaslatban ugyanis még a 372. § tartalmazta a csalás szabályozását.

¹⁵⁰ Debreceni Ítéltábla Bf.II.761/2012/5.

összegeket, amelyek polgári jogilag vagy a csalás 1979. július 1. napja előtt hatályos tényállásai alkalmazásában tartoztak az elmaradt haszon fogalmába.¹⁵¹

A Btk. 373. § (7) bekezdésére tekintettel van olyan haszon, ami a kárnak minősül, ez azonban nem elmaradó, hanem (a szolgáltatás ellenértékének részeként) a sértett vagyónába belekerülő, de meg fizetett haszon (pl. a szállásadó költségeinek levonása után fennmaradó összeg).¹⁵²

Így érdekes módon érdemben helyes Elek azon meglátása, hogy az Angyal által felvetett bérkocsis esetben „az új Btk. kárfogalma mellett sem látom [...] a csalást [...] megállapíthatónak”.¹⁵³ Ez azonban éppen akkor indokolható meggyőzően, ha – Elekkel szemben – elfogadjuk, hogy a Btk. 373. § (7) bekezdése alkalmazásában nincs szó elmaradt hasznról. Ha ugyanis az e rendelkezés által kibővített kárfogalom az elmaradt haszonra is vonatkozna, akkor az Angyal által felvetett bérkocsis esetben¹⁵⁴ a más fuvarját az utas megtévesztésével megszerző taxis minden további nélkül csalásért tartozna büntetőjogi felelősséggel.

2.2.2.4. Szándékosság

A csalás megállapításához a „jogtalan haszonszerzés egyenes szándékot feltételező célzatán túl, a szándéknak legalább eshetőleges formájában, a törvényi tényállás szerinti eredményre, azaz a károkozásra kell irányulnia”.¹⁵⁵ Amennyiben a kár fogalmát a Btk. 373. § (7) bekezdése terjeszti ki, akkor a csalás megállapításához a tettes szándékának eleve (a szolgáltatás megrendelésekor) az ellenérték szerződés szerinti határidőben való meg nem fizetésére kell irányulnia.

2.2.2.5. Stádiumok

Ha a megtévesztést végrehajtó vagy általa jogosultként megjelölt személy a szolgáltatás igénybe vételét még nem kezdte meg, de az ellenérték meg nem fizetésének szándékával megrendelte, akkor a csalás kísérlete valósul meg. Ilyen esetekben ugyanis a csalás elkövetési magatartása (megtévesztés) megvalósul, az eredménye (a kár kibővített fogalma) még nem, azonban az utóbbira a tettes szándéka kiterjed.

¹⁵¹ Vö. 1.1.4., illetve 1.2.3. cím.

¹⁵² Vö. 1.3.2.4.3. cím.

¹⁵³ ELEK (2013) 6. o.

¹⁵⁴ Vö. 1.1.4. cím.

¹⁵⁵ Legf. Bír. Bfv.II.757/2008.

Ugyanígy csalás kísérleteként kell – a teljes szolgáltatási díj alapul vételével – minősíteni azokat az eseteket, amikor a tettes a szolgáltatást csak részben vette igénybe, de azt egy ennél hosszabb időszakra nézve a fizetés szándéka nélkül megrendelte.

2.2.2.6. *Viszony a polgári jogi kárfogalomhoz*

A kár önálló büntetőjogi fogalmára tekintettel jogalkalmazási szemszögből nem lényeges, de elméleti szempontból le kell szögezni, hogy a szolgáltatás meg nem fizetett ellenértéke nem minősül polgári jogilag kárnak. A polgári jogi kódex alapján ugyanis, „ha a kötelezett késedelembe esik, a jogosult követelheti a teljesítést [...]”.¹⁵⁶ Ezen felül a késedelem egy másik jogkövetkezménye, hogy „a kötelezett köteles megtéríteni a jogosultnak a késedelemből eredő, pénztartozás esetén a késedelmi kamatot meghaladó kárát, kivéve, ha a késedelmét kimenti”.¹⁵⁷

2.2.2.7. *Viszony a csalás többi tényállási eleméhez*

A Btk. 373. § (7) bekezdése a kár fogalmát terjeszti ki, de nem teszi mellőzhetővé a csalás többi tényállási elemének megállapítását. Csalás csak akkor valósul meg, ha szolgáltatás nyújtása a passzív alany megtévesztéséből és ebből eredő rendelkezéséből ered. Erre figyelemmel a jegy nélkül utazás önmagában – a kalauz vagy az ún. első ajtós járat vezetőjének megtévesztése nélkül – továbbra sem minősül csalásnak. Ezzel összhangban a viteldíjnak (ha az osztható) csak azon része vehető figyelembe a csalás minősülésénél, amely a kalauz megtévesztését és rendelkezését követő szakaszra esik.

2.2.2.8. *Kitekintés: A kár fogalma más bűncselekmények esetén*

A kár fogalmát kiterjesztő rendelkezés hatóköre – nyelvtani és rendszertani értelmezés alapján – a Btk. 373. § (1) bekezdésébe ütköző („közönséges”) csalás bűncselekményére korlátozódik. A Btk. 373. § (7) bekezdése nem alkalmazható azon tényállásoknál (közveszély okozás,¹⁵⁸ a közérdekű üzem működésének megzavarása,¹⁵⁹ vagy a rongálás,¹⁶⁰ információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás¹⁶¹), amelyek a kár fogalmát – annak hatókörét kiterjesztő hasonló rendelkezés nélkül – használják.

¹⁵⁶ Ptk. 6:154. § (1) bek.

¹⁵⁷ Ptk. 6:154. § (3) bek.

¹⁵⁸ Btk. 322. § (2) bek. b) pont.

¹⁵⁹ Btk. 323. § (2) bek. c) pont, illetve (3) bek. c) pont.

¹⁶⁰ Btk. 371. §.

¹⁶¹ Btk. 367. §

Ebből könnyen adódik (*argumentum a contrario*) egy olyan logikai értelmezés, hogy a szolgáltatások meg nem fizetett ellenértéke a csaláson kívüli tényállások esetén nem minősül kárnak (azaz vagyoni okozott értékcsökkenésnek). Egy ilyen következtetés azonban a dogmatikai elemzés és a történeti értelmezés alapján nem feltétlenül helyes. Az 1978. évi Btk. alkalmazásában ugyanis a csalás tényállása tekintetében is láthatunk olyan eseteket, amikor az igénybe vett szolgáltatások meg nem fizetett ellenértéke – kifejezett rendelkezés hiányában is – kárnak (vagyoni okozott értékcsökkenésnek) minősült.¹⁶² Akkor viszont hatályos jogunkban a csaláson kívüli tényállások esetén is megvalósulhatnak olyan esetek, amikor az igénybe vett szolgáltatások megfizetni nem akart ellenértéke mégis kárnak (vagyoni okozott értékcsökkenésnek) minősül.

3. KRIMINÁLPOLITIKAI DILEMMÁK ÉS *DE LEGE FERENDA* JAVASLATOK

A szolgáltatások megfizetés szándéka nélküli igénybevétele kapcsán a jogtörténeti visszatekintés és a hatályos szabályozás elemzése számos kriminálpolitikai dilemmát vet fel, illetve ezek megoldására szolgáló szabályozási javaslatot indukál.

3.1. AZ *ELMARADT HASZON KAPCSÁN*

Deák „megítélése[...] szerint főlegesen, s elvi alapon sem igazolható [...] az elmaradt haszonnak a kár büntetőjogi fogalmából való kirekesztése, különösképpen úgy, hogy a Btk. egyes bűncselekmények társadalomra veszélyessége fokmérőjének a tényleges vagyonsökkenést (pl. csalás), más deliktumoknál viszont az értékcsökkenést és az elmaradt vagyoni hasznot tekinti[...], holott az elmaradt haszon kárminősége teljesen egyenértékű a pozitív veszteségével[...]”.¹⁶³

Álláspontom szerint az elmaradt haszon fogalma – nemcsak hűtlen kezelés, hanem – a csalás (és az információs rendszer felhasználásával kapcsolatos csalás) esetén is alkalmas arra, hogy büntetőjogi felelősséget keletkeztessen. A megtévesztés és az okozati összefüggés tényállási eleme e bűncselekményeknél is elegendő mértékben konkretizálná a jogalkalmazás számára azt a kört, amelyben az elmaradt haszon büntetőjogilag releváns lehet.

De lege ferenda tehát a csalás tényállásánál is büntetőjogi jelentőséget kell tulajdonítani az elmaradt haszonnak. A hatályos Btk. fogalomrendszerében ez azt jelenti, hogy e tényállásnak

¹⁶² Vö. 1.3.2.5. cím.

¹⁶³ DEÁK (2012) 371. o.

sem a kár, hanem a vagyoni hátrány fogalmán kell alapulnia. Ennek megfelelően a Btk. 373. § (1) bekezdése a következőképpen módosulna:

„Aki jogtalan haszonszerzés végett mást tévedésbe ejt, vagy tévedésben tart, és ezzel vagyoni hátrányt okoz, csalást követ el”

Ezzel párhuzamosan ugyanilyen módosítás indokolt a Btk. 375. §-ában (az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás tényállásában) is:

„Aki jogtalan haszonszerzés végett információs rendszerbe adatot bevisz, az abban kezelt adatot megváltoztatja, törli, vagy hozzáférhetetlenné teszi, illetve egyéb művelet végzésével az információs rendszer működését befolyásolja, és ezzel vagyoni hátrányt okoz, büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő”

Ezek a módosítások azonban nem oldják meg a szolgáltatások fizetés szándéka nélküli igénybe vételének értékelését. Az általam helyesnek tartott felfogás szerint ugyanis a szolgáltatás meg nem fizetett ellenértéke sem vagyonganban okozott értékcsökkenésnek, sem elmaradt haszonnak nem tekinthető.¹⁶⁴

3.2. A SZOLGÁLTATÁSOK MEGFIZETÉS SZÁNDÉKA NÉLKÜLI IGÉNYBE VÉTELE KAPCSÁN

A szolgáltatások ellenértékének megfizetés szándéka nélküli igénybevétele kapcsán alapvető kriminálpolitikai kérdés az, hogy kell-e büntetőjogi védelmet biztosítani azokkal szemben, akik egy szolgáltatást megtévesztéssel úgy vesznek igénybe, hogy annak ellenértékét nem kívánják kifizetni.

3.2.1. A Btk. megoldásának indokoltsága csalás esetén

Kiindulópontként figyelemmel kell lenni arra, hogy a szállodáknak és éttermeknek a polgári jog diszpozitív szabályai is biztosítanak eszközöket a nem fizető vendégekkel szemben. Így az „ingatlan bérbeadóját zálogjog illeti a bérleti díj és a költségek erejéig a bérlőnek a bérlemény területén levő vagyontárgyain”,¹⁶⁵ illetve a „bérbeadó mindaddig, amíg zálogjoga fennáll, megakadályozhatja a zálogjoggal terhelt vagyontárgyak elszállítását”. A szállodát (mint letéteményest) megillető zálogjogra pedig a bérbeadó zálogjogának szabályait kell megfelelően alkalmazni.¹⁶⁶ A bérleti szerződés esetén ráadásul a bérbeadónak lehetősége

¹⁶⁴ Vö. 1.3.2.4.3. cím.

¹⁶⁵ Ptk. 6:337. § (1) bek.

¹⁶⁶ Ptk. 6:370. §.

van arra is, hogy óvadéket¹⁶⁷ kössön ki, amely nem fizetés esetén első havi bérleti díjat és a ki nem fizetett közműhasználatot fedezi. Mindezek figyelembevételével kell tehát vizsgálni azt, hogy a polgári jogi eszközök elegendőek-e ahhoz, hogy egy eleve csalárd szándékkal az ügyletbe belekezdő szállóvendég vagy bérlő ellen védelmet biztosítsanak.

Érdemes azonban a vizsgálatot a büntetőjog oldaláról is lefolytatni. Így 1979. július 1. napja és 2013. június 30. napja között hatályos jogunk alapján a csalás tényállása – a vagyonban okozott értékcsökkenés fogalmán keresztül – egyértelműen kiterjedt arra, ha valaki „anyagi helyzetének súlyos megromlása ellenére sikeres üzletemberként állítva be magát – különböző indokokra hivatkozva – [...] olyan nagy értékű árut vásárol hitelre, amely ügylet megkötése időpontjában is tudja, hogy nincs reális lehetősége [...] a vételár kiegyenlítésére”.¹⁶⁸ Ehhez képest jogpolitikai szempontból nehezen volt indokolható annak a büntetlensége, aki anyagi helyzetének súlyos megromlása ellenére sikeres üzletemberként állítva be magát – különböző indokokra hivatkozva – olyan nagy értékű szolgáltatást (pl. szállodai szolgáltatást) rendel meg és vesz igénybe, viszont az ügylet megkötése időpontjában is tudja, hogy nincs reális lehetősége a díjazás kiegyenlítésére. Az első ténylegesen elbírált és a második hipotetikus eset között a jogi tárgy (vagyon) sérelme vagy a megtévesztés tekintetében semmilyen releváns különbséget nem találok. A büntetlenség indokaként nem elegendő azon – más vonatkozásokban pl. a szerződéstípusok polgári jogi csoportosítása¹⁶⁹ tekintetében releváns – különbség, hogy a szolgáltatás *dare* vagy *facere* jellegű.

Összességében tehát a Btk. 373. § (7) bekezdése indokoltan biztosít büntetőjogi védelmet a vagyonnak a csalás körében azok ellen is, akik más megtévesztésével úgy vesznek igénybe szolgáltatásokat, hogy azokért nem kívánnak fizetni.

3.2.2. Kiterjesztés más bűncselekményekre

A Btk. 373. § (7) bekezdésének hatóköre kriminálpolitikai dilemmákat vet fel két – a közönséges csaláshoz igen hasonló – bűncselekmény, nevezetesen az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás, illetve a zsarolás esetén.

¹⁶⁷ Ptk. 5:95. §.

¹⁶⁸ Legf. Bír. Bfv.I.2301/1997. – BH 2000. 95.

¹⁶⁹ E kérdésre a kodifikációs előtörténetből lásd pl. BÍRÓ (2000), illetve a Ptk. tekintetében GÁRDOS (2014).

3.2.2.1. Az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás

Információs rendszer felhasználásával elkövetett csalást az követi el, „aki jogtalan haszonszerzés végett információs rendszerbe adatot bevisz, az abban kezelt adatot megváltoztatja, törli, vagy hozzáférhetetlenné teszi, illetve egyéb művelet végzésével az információs rendszer működését befolyásolja, és ezzel kárt okoz”.¹⁷⁰ Ha tehát valaki az információs rendszer manipulálásával vesz igénybe megfizetés szándéka nélkül egy szolgáltatást, lehetnek olyan esetek, amikor a vagyonban okozott értékcsökkenés hiányában nem felel információs rendszer felhasználásával elkövetett csalásért.¹⁷¹ Így viszont a hatályos szabályozásunk eltérő körben biztosít a vagyonnak védelmet pusztán arra figyelemmel, hogy a cselekmény információs rendszer működésének befolyásolásával vagy természetes személy megtévesztésével valósulnak meg. Annak ellenére, hogy e bűncselekménynek a kódex javaslatának indokolásában dokumentált szándéka szerint¹⁷² az elkövetési magatartásában, nem pedig eredményében kellene különböznie a közönséges csalástól.

A közönséges csalás tényállásához fűzött értelmező rendelkezés hatókörét tehát érdemes lenne kiterjeszteni az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalásra is. Ezzel büntethetővé válnak azok, akik a szolgáltatást nem természetes személy megtévesztésével, hanem informatikai rendszer befolyásolásával veszik igénybe a fizetés szándéka nélkül. Ennek megfelelően a Btk. 373. §-a (7) bekezdése hatályát vesztené, a Btk. pedig a következő 375/A. §-sal egészülne ki:

¹⁷⁰ Btk. 375. §.

¹⁷¹ Ha valaki „az információs rendszerbe az információs rendszer védelmét biztosító technikai intézkedés megsértésével vagy kijátszásával jogosulatlanul belép, vagy a belépési jogosultsága kereteit túllépve vagy azt megsértve bent marad”, illetve „információs rendszerben lévő adatot jogosulatlanul vagy jogosultsága kereteit megsértve megváltoztat, töröl vagy hozzáférhetetlenné tesz”, információs rendszer vagy adat megsértése miatt felelhet (Btk. 423. §). Ha azonban a cselekményt információs rendszer működésének befolyásolásával valósítja meg, akkor egyáltalán nem tartozik büntetőjogi felelősséggel.

¹⁷² A Btk. általános indoklása szerint „az információs rendszer felhasználásával elkövetett, kárt okozó magatartások elsősorban vagyoni érdekeket sértő, csalásszerű magatartások, mindazonáltal ezeket a csalástól elkülönítetten indokolt szabályozni, hiszen hiányzik a klasszikus értelemben vett tévedésbe ejtés vagy tévedésben tartás. A kárt az információs rendszer jogtalan befolyásolása okozza. A javaslat ennek megfelelően a vagyon elleni bűncselekmények fejezetében önálló tényállásként szabályozza az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalást.” (IV.17.2. pont, hasonlóan a Btk. javaslatának 374. §-ához fűzött indoklás). A Btk. javaslatában még a 374. § tartalmazta az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalást.

„A 373. és 375. § alkalmazása szempontjából kárnak kell tekinteni az igénybe vett szolgáltatás meg nem fizetett ellenértékét is.”

Ha az elmaradt haszonra vonatkozó javaslatot¹⁷³ is elfogadjuk, akkor az új rendelkezést a következőképpen kellene megfogalmazni:

„A 373. és 375. § alkalmazása szempontjából vagyoni hátránynak kell tekinteni az igénybe vett szolgáltatás meg nem fizetett ellenértékét is.”.

3.2.2.2. *A zsarolás*

A Btk. a csalással szemben már a zsarolás esetén is a vagyoni hátrány fogalmát tartalmazza.¹⁷⁴ Ezzel azonban – a fentiek szerint – nem oldódott meg a szolgáltatások megfizetés szándéka nélküli igénybe vételének minősítése. Ha ugyanis a szolgáltatás ellenértéke nem képez sem vagyonban okozott értékcsökkenést, sem elmaradt hasznot,¹⁷⁵ akkor a vagyoni hátrány fogalmába sem tartozik bele. Így viszont zsarolásért (a Btk. alapján sem) büntetendő, aki valakit arra kényszerít, hogy számára ellenérték nélküli szolgáltatást nyújtson és azt nem is kívánja kifizetni. Az ilyen cselekmény annak ellenére is csak kényszerítésnek minősülhet, hogy a sértett vagyona tekintetében – legalábbis gazdasági értelemben – ugyanannyira veszélyes, mint mikor erőszakkal dolog átadására, követelésről való lemondásra vagy kedvezőtlenebb befektetésre kényszerítik. Ha az illetőt munkára kényszerítik felmerülhet a kényszermunka bűncselekményének megállapítása, de az is kizárólag a passzív alany kiszolgáltatott helyzetének kihasználása esetén.¹⁷⁶

A közönséges csalás tényállásához fűzött rendelkezés hatókörét tehát ki kell terjeszteni a zsarolás tényállására is, amelynek keretében a Btk. 367. §-a a következő bekezdéssel egészülne ki:

„(3) A § alkalmazása szempontjából vagyoni hátránynak kell tekinteni az igénybe vett szolgáltatás meg nem fizetett ellenértékét is.”

3.2.3. **A megtévesztés nélkül elkövetett cselekmények**

Felmerülhet továbbá az is, hogy természetes személy megtévesztése (informatikai rendszer befolyásolása, vagy kényszer alkalmazása) hiányban is büntetni rendeljük azokat, akik úgy vesznek igénybe szolgáltatást, hogy nem akarják megfizetni annak ellenértékét.

¹⁷³ Vö. 3.1. cím.

¹⁷⁴ Btk. 367. §.

¹⁷⁵ E kérdés jogtörténeti vonatkozásaira ld. a 1.1.4., 1.3.2.4.3., illetve 1.3.2.5. címet, a hatályos szabályozásra pedig a 2.2.2.3. címet.

¹⁷⁶ Btk. 193. § (1) bek.

Ennek alapján pl. felmerül azok (büntetőjogi vagy szabálysértési) felelőssége is, akik egy tömegközlekedési eszközön szándékosan úgy utaznak, hogy nincs érvényes jegyük.

3.2.3.1. Az A) változat

Az egyik kodifikációs megoldás körében nem a kár, hanem a csalás fogalmát kell kiterjeszteni. Ennek során utaló rendelkezésben kellene büntetni rendelni azt is, aki szolgáltatást az ellenérték megfizetésének szándéka nélkül vesz igénybe.

Ennek alapján a Btk. 373. §-ának (7) bekezdése a következőképpen módosulna:

„(7) A (2)-(6) bekezdés szerint büntetendő az is, aki szolgáltatást úgy vesz igénybe, hogy ellenértékének megfizetése nem áll szándékában.”

Ezzel együtt viszont meg kellene tartani a kár, illetve vagyoni hátrány fogalmát az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás, illetve a zsarolás tekintetében kiterjesztő rendelkezéseket.¹⁷⁷ Ezek ugyanis a csalás tényállásához képest súlyosabb megítélést biztosítanak azokra az esetekre, amikor szolgáltatás igénybe vételére információs rendszer működésének befolyásolásával vagy erőszakkal vagy fenyegetéssel való kényszerítéssel kerül sor.

3.2.3.2. A B) változat

A másik kodifikációs technika a szolgáltatás megfizetés szándéka nélküli igénybe vételét, nem a közönséges csalás tényállásának kibővítésével, hanem ahhoz kapcsolódó, de önálló elnevezésű tényállásban rendelné büntetni. Ha ugyanis egy tényállás megvalósulása megtévesztést sem feltételez, akkor azt nem igazán célszerű „csalásnak” nevezni. Az új bűncselekmény megállapításának azonban csak ott van jogosultsága, ahol sem csalás, sem információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás nem valósul meg. Erre figyelemmel viszont – a halmazati megítélés mellőzésének megkönnyítése végett¹⁷⁸ – az új bűncselekmény tényállását célszerű egy szubszidiaritásra utaló klauzulával kiegészíteni.

Ennek alapján a Btk. a következő alcímmel és §-sal egészülne ki:

„Szolgáltatás megfizetés szándéka nélküli igénybe vétele

375/A. § Aki a 373-375. §-okban meghatározottakon kívül szolgáltatást úgy vesz igénybe, hogy nem áll szándékában az ellenérték megfizetése két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

¹⁷⁷ Vö. 3.2.2. cím.

¹⁷⁸ AMBRUS (2017).

Ezzel párhuzamosan a Btk. 462. § (2) bekezdésének, illetve a Szabs. tv. 177. §-ának ezen bűncselekmény esetén is rendelkeznie kellene arról, hogy mikor valósul meg csak szabálysértés.

Ezen bűncselekmény esetén súlyosabban minősülő esetek megalkotása nem indokolt. Az ötszázezer forint feletti ellenszolgáltatás esetén ugyanis elvárható, hogy a sértett saját érdekeinek védelmében természetes személyt vagy információs rendszert vegyen igénybe. Ennek megtévesztése viszont már a közönséges vagy az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás tényállásának megvalósítását vonja maga után.

4. A BÜNTETŐ ÉS POLGÁRI JOG KAPCSOLATRENDSZERÉBEN

A jogtörténeti visszatekintés, a hatályos szabályozás, illetve a *de lege ferenda* javaslat normaanyaga alapján számos szabályozási modell különíthető el a kár büntetőjogi fogalmára vonatkozóan. Ezek egymáshoz való viszonyát az alábbi táblázatban mutatom be:

a kár büntetőjogi fogalma	1878	1961	1978	2012	Javaslatom
formális meghatározás át tekintve	büntetőjogilag nem definiált egészében is a polgári jog alapján értelmezhető		büntetőjogilag definiált egyes elemeiben (vagyon, szolgáltatás) a polgári jogra utal		
tartalmát tekintve	vagyonban értékcsökkenés elmaradt haszon (egy része) szolgáltatás ellenértéke	okozott elmaradt	vagyonban okozott értékcsökkené s	vagyonban okozott értékcsökkené s szolgáltatás elmaradt ellenértéke	vagyonban okozott értékcsökkené s elmaradt haszon szolgáltatás elmaradt ellenértéke
a polgári jogi fogalomnál	szűkebb (vitatott, hogy milyen elmaradt haszon van	vitatott, hogy benne van-e az elmaradt haszon	szűkebb (nincs benne az elmaradt haszon)		nem szűkebb (benne van az elmaradt haszon)

	benne)			
a polgári joginál	tágabb (benne van a szolgáltatás ellenértéke)	van a elmaradt	nem tágabb	tágabb (szolgáltatás elmaradt ellenértéke benne van)

Amint a szabályozási modellek fenti áttekintéséből is látható, a kár büntetőjogi fogalma igen tanúságos példáját („állatorvosi lovát”) adja azoknak az kérdésköröknek, amikor a büntetőjog más jogágakhoz képest járulékos jellege,¹⁷⁹ illetve a polgári joghoz való bonyolult kapcsolatrendszer¹⁸⁰ a maga komplexitásában megmutatkozik. A következőkben a kár büntetőjogi fogalma kapcsán feltárt összefüggéseket igyekszem a lehetőségekhez képest általánosítani, azaz olyan absztrakciós szintre emelni, amely segíthet más bűncselekmények esetén felmerülő szabályozási kérdések vizsgálatánál.

a) A jogalkotó nagyon gyakran úgy részesít büntetőjogi védelemben egy másik jogágban is szabályozott értéket vagy érdeket, hogy a büntetőjogszabály elemévé tesz egy a polgári vagy közigazgatási jogban is használt kifejezést. Mindez különösen erősen jellemzi a vagyon elleni bűncselekmények szabályozását, amelyeknél a polgári jogi alapú értelmezésnek igen komoly hagyománya van.

aa) Az esetek egyik részében (pl. 1961. évi Btk.-ban) a jogalkotó erre vonatkozó büntető törvényi értelmező rendelkezés hiányában teszi a büntető tényállás elemévé a polgári jogi eredetű kifejezést (pl. a kár fogalmát). Ilyen esetekben ezt a jogalkalmazók és a jogirodalom általában olyan értelemben használja, ahogy azt a másik jogágban (pl. a polgári jogban) értelmezik. Kivételképpen azonban ilyenkor arra is van lehetőségük, hogy a büntető tényállások ilyen elemeit – a logikai, rendszertani, a jogtárgyharmonikus vagy alkotmányharmonikus értelmezésre tekintettel – eltérő tartalommal ruházzák fel azok más jogágakban elfogadott jelentéséhez képest. Ennek keretében – a büntetőjog értelmezésének alkotmányos határain¹⁸¹ belül – egyaránt elképzelhetők olyan esetek, hogy az adott fogalmat a büntető törvény alkalmazásában polgári jogban elfogadott értelemnél szűkebb, illetve tágabb hatókörrel ruházzuk fel.

ab) Egy másik esetkörben a büntető tényállás ennél szorosabban kapcsolódik a polgári joghoz, mivel annak adott elemét a más jogági jogszabályra (pl. a polgári törvénykönyvre) utaló kifejezett hivatkozással fogalmazzák meg. Ilyen lenne tanulmányunk tárgya tekintetében

¹⁷⁹ Vö. pl. HOHMANN (2007), illetve a hazai jogirodalomból NAGY (2017).

¹⁸⁰ Vö. pl. AMBRUS (2017).

¹⁸¹ Ennek a kérdésnek egyes aspektusaira ld. HOLLÁN (2017).

az a hipotetikus¹⁸² rendelkezés, hogy „e § alkalmazásában kár a Ptk. [...] §-ában meghatározott fogalom”. Ilyen esetekben azonban – az előző pontban említett konstrukciótól eltérően – más értelmezési módszerekkel nem is lehetne eltérni a kifejezés polgári törvénykönyvbeli értelmezésétől. A félreértések elkerülése végett azonban utalni kell arra, hogy mindez nem jelenti azt, hogy ilyen esetekben más tényállási elemekre (pl. csalás esetén a fondorlat elkövetési módjára) tekintettel a büntetőjogi felelősség köre ne lehetne szűkebb a polgári joginál.

ac) A harmadik esetkörben a jogalkotó a polgári jogból eredő terminológiát használ, de azt a büntetőjogban eltérően definiálja (ilyen pl. a kár 1978. Btk.-ban használt fogalma). Egy ilyen megoldás előnyeként jelölhető meg, hogy kifejezetten alkalmas a polgári joghoz képest eltérő terjedelmű büntetőjogi védelem tudatos jogalkotói meghatározására. Hátrányaként viszont arra kell utalni, hogy nem szerencsés azonos kifejezés különböző jogágak keretein belül elérő értelemben való használata.

Ez a megoldás sem jelent azonban teljes eltávolodást a polgári jogtól, mivel a kár utóbbi jogágban használt fogalmával a büntetőjogi kategória is átfedésben van. Arról már nem is szólva, hogy ezen szabályozási konstrukció a „vagyon” polgári jogi fogalmához viszonyítva már az aa) kategóriába tartozik.

b) A másik szabályozási megoldás alapján a büntetőjog más jogágban szabályozott értéket vagy érdeket olyan tényállási elem segítségével részesíti védelemben, amely más jogágban nem szerepel (erre szolgálhat példaként büntetőjogunkból a vagyoni hátrány fogalma). Ez a megoldás úgy rendelkezik az ac) pontban felvázolt megoldás minden előnyével, hogy mentes annak hátrányos következményeitől.

a-b) Az ac) és b) pontban szereplő konstrukciók alkalmasak arra, hogy a büntetőjogi fogalmak (kár, vagyoni hátrány) segítségével olyan cselekményeket is biztosan bűncselekménnyé minősítsenek, amelyeket a polgári jogi alapú fogalmak használatával nem [ab) alpont] vagy csak a bírói jogértelmezésben bízva [aa) pont] lehetne büntetendővé nyilvánítani. Azonban ez nem jelenti feltétlenül azt, hogy a kriminálpolitikailag megfelelő eredmény csak az adott tényállásban szereplő meghatározott kifejezés (a csalás tényállásban

¹⁸² Más esetekben azonban a büntetőjogunk ilyen (vagy ehhez hasonló) szabályozási konstrukciót ténylegesen is alkalmaz. Így „gazdálkodó szervezet: a polgári perrendtartás szerinti gazdálkodó szervezeten kívül az a szervezet is, amelynek gazdálkodó tevékenységével összefüggő polgári jogi kapcsolataira a polgári perrendtartás szerint a gazdálkodó szervezetre vonatkozó rendelkezéseket kell alkalmazni” [Btk. 459. § (1) 8. pont].

szereplő kár fogalmának) a polgári jogtól – legalább részben független – büntetőjogi tartalmának törvényi kialakításával érhető el. Ugyanazon kedvezőtlen jelenséggel (pl. a szolgáltatások ellenértékének elve szándékolt meg nem fizetésével) szemben ugyanis más eszközökkel is lehet büntetőjogi védelmet biztosítani, így pl. a csalás bűncselekményének egy új önálló alaptényállásával,¹⁸³ vagy egy ahhoz kapcsolódó, de önálló bűncselekményi tényállás megkonstruálásával.¹⁸⁴

5. EGY TERVEZETT EMPIRIKUS KUTATÁS HAJNALÁN

2017. október 1. napján kezdődött „Büntetőjogunk szabályozási újdonságai – a jogtudatban” című három éves projekt az MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézetében. A 2018-2019. évben lefolytatandó empirikus kérdőíves kutatás a büntetőjog szabályozási újdonságaival kapcsolatos ismeretek és vélemények megismerésére koncentrált, de reméljük alkalmat ad majd annak vizsgálatára is, hogy a különféle társadalmi tényezők (nem, kor stb.) miként befolyásolják a jogtudatot.

A kérdőív előkészítése során olyan témákat igyekeztünk kiválasztani, amelyek vizsgálatán keresztül a lehető legjobban meg lehet ismerni a laikusok büntetőjogra (annak változásaira) vonatkozó ismereteit és attitűdjeit. Elsősorban olyan cselekményeket válogattunk ki, amelyekkel a lakosság a mindennapi életben (terheltként, sértettként vagy észlelőként) gyakrabban találkozhat, illetve amelyek a médiában jobban megjelennek. Külön figyelmet fordítottunk arra is, hogy a témák között szerepeljenek olyanok, amelyek szabályozása hosszú idő óta változatlan, korábban gyakran változott, illetve csak napjainkban (a Btk. hatálybalépésével) módosult.

A választott témák körében büntetőjogunk legújabb (a Btk.-hoz köthető) szabályozási újdonságai¹⁸⁵ között szerepel a szolgáltatások megfizetés szándéka nélküli igénybe vétele is. Az ezzel kapcsolatos ismeretek és vélemények vizsgálata ugyanis több szempontból is jól illeszkedik kutatásunk elméleti kereteibe, hiszen a mindennapi életben gyakran előforduló szituációhoz köthető, illetve a kifejezett törvényi szabályozás a Btk.-ban újdonságnak tekinthető.

A témakör részletes dogmatikai és azt előkészítő jogtörténeti elemzését a kérdőív szerkesztése során is hasznosítottuk. Az egyik kérdés a szállodai szoba fizetés szándéka

¹⁸³ Vö. 3.2.3.2. cím.

¹⁸⁴ Vö. 3.2.3.1. cím.

¹⁸⁵ Lást áttekintően BARABÁS/HOLLÁN (2017) és az abban idézett irodalom.

nélküli igénybe vételének büntetőjogi megítélésére vonatkozik. Ez ugyanis a szolgáltatások megfizetés szándéka nélküli igénybe vételének olyan esetvariációja, amelyben a két kódex szabályozása eltért, hiszen a Btk. egy olyan magatartást kriminalizált, amelyet az 1978. évi Btk. még nem rendelt büntetni.¹⁸⁶

Az empirikus kutatás eredményeinek elemzése során majd figyelemmel kell lenni arra, hogy a szolgáltatások megfizetés szándéka nélküli igénybe vétele egyértelműen erkölcstelen,¹⁸⁷ illetve polgári jogilag is jogellenes cselekmény. Ezen felül arra is, hogy a szállodai szoba fizetés szándéka nélküli igénybe vétele jóval korábban (1979. június 30. napjáig) büntetendő volt, sőt azt 1978. évi Btk. idején pedig a Legfelsőbb Bíróság (ugyan *contra legem, de*) büntetendőnek tartotta.

6. IRODALOM

Akác Zoltán (2013) „XXXVI. fejezet – A vagyon elleni bűncselekmények” In: Magyar Büntetőjog Kommentár a gyakorlat számára (szerk.: Kónya István). II. kötet. HVG Orac, Budapest, 2013. 1378-1437. o.

Ambrus István (2017) „Polgári jogi elemek a büntető jogban” Polgári jog, 2017/3.

Angyal Pál (1915) *A magyar büntetőjog tankönyve*. Második kötet. Különös rész. Athenaeum, Budapest, 1915.

Angyal Pál (1939) *A csalás*. „A magyar büntetőjog kézikönyve 16.” Athenaeum, Budapest, 1939.

Barabás Tünde - Hollán Miklós (2017) *A negyedik magyar büntetőkódex régi és újabb vitakérdései* (szerk.: Barabás Tünde - Hollán Miklós). OKRI-MTA TK JTI, Budapest, 2017. 267-296. o.

Békés Imre (1963) *Magyar Büntetőjog Kézikönyve*. I. Általános Rész. BM, Budapest, 1963.

Bíró György (2000) „Szerződéstípusok — a dare alaptípus az Új Ptk-ban” *Acta Universitatis Szegediensis Acta Juridica et Politica*, 58. évf. (2000) 39-49. o.

Bodgál Zoltán (1964) „A társadalmi tulajdon és a személyek javai elleni bűntettek” In: *A magyar büntetőjog kézikönyve II*. Különös rész. BM Tanulmányi és kiképzési csoportfőnökség, Budapest, 1964. 491-573. o.

¹⁸⁶ Vö. 2.2.1. cím.

¹⁸⁷ ELEK (2013) 5. o.

Deák Zoltán (2012) „A kár büntetőjogi fogalmáról - megjegyzések egy eseti döntés margójára” *Magyar Jog*, 2012/6. 369-374. o.

Edvi Illés Károly (1894) *A büntető törvénykönyv magyarázata*. Második teljesen átdolgozott kiadás. Harmadik kötet. Révai, Budapest, 1894.

Edvi Illés Károly (1905) *Büntetőjog és bünvádi eljárás I.* „Grill féle döntvénytár” (szerk.: Edvi Illés Károly at al.). Grill, Budapest, 1905.

Edvi Illés Károly (1909) *A magyar büntetőtörvénykönyv magyarázata*. Harmadik, teljesen átdolgozott kiadás. Harmadik kötet. Révai, Budapest, 1909. vii + 688 o.

Egeli László és mások (1964) *Büntetőjogi Döntvénytár 1953. október – 1963 október*. KJK, Budapest, 1964.

Elek Balázs (2013) Egy dogmatikai vita feltámadása. A csalás eredményének értelmezése *Bűnügyi Szemle*, 2013/1-2., 3-8. o.

Fayer László (1900) *A magyar büntetőjog kézikönyve*. Második kötet. Különös rész. Tetemesen bővített, második kiadás. Franklin, Budapest, 1900.

Finkey Ferencz (1902) *A magyar büntetőjog tankönyve*. Politzer, Budapest, 1902.

Finkey Ferencz (1902) *A magyar büntetőjog tankönyve*. Politzer, Budapest, 1902.

Gárdos Péter (2014) „Új és megújult szerződéstípusok az új Ptk.-ban” *Jogtudományi Közlöny*, 2014/3., 117-127. o.

Hohmann, Olaf (2007) „Gedanken zur Akzessorietät des Strafrechts” *Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik (ZIS)*, 2007/1. (http://www.zis-online.com/dat/artikel/2007_1_105.pdf).

Hollán Miklós (2017) „Alkotmánybíróság a jogágak útvesztőjében – a büntetőtörvény kereteit kitöltő normát értelmező jogegységi határozat megsemmisítése” *Magyar Jog*, 64. évf. (2017) 1. sz. 17-32. o.

Kálmánczi Antal (2016) „A leggyakoribb tulajdon elleni szabálysértések gyakorlati problémái, különös tekintettel a lopásra és csalásra” *Debreceni Jogi Műhely*, 2016/1-2.

Katona Sándor (2017) „Miféle kár a csalási kár?” In: *Ad astra per aspera*. Ünnepi kötet • Solt Pál 80. születésnapja alkalmából (szerk.: Darák Péter és Koltay András). Pázmány Press, Budapest, 2017. 425-434. o.

Kolosváry Bálint (1930) *Magánjog*. Harmadik átdolgozott és bővített kiadás. Studium, Budapest, 1930.

Madai Sándor (2011) *A csalás büntetőjogi értékelése*. HVG-ORAC, Budapest, 2011.

Nagy Ferenc (2017) „Az állami büntetőhatalom behatárolásáról: a büntetőjog fragmentáris, szubszidiárius természetéről és ultima ratio jellegéről” In: *Honori et virtuti*:

Ünnepi tanulmányok Bobvos Pál 65. születésnapjára (szerk.: Gellén Klára). Iurisperitus, Szeged, 2017. 312-325. o.

Patkós Lajos és Arányi Miklós (1968) „XVI. fejezet – A társadalmi tulajdon elleni bűntettek, A személyek javai elleni bűntettek” In: Arányi Miklós és mások: *A büntető törvénykönyv kommentárja* (szerk.: Halász Sándor). KJK, Budapest, 1968. 1437-1584. o.

Pecz Vilmos: *Ókori Lexikon*. Franklin, Budapest, 1902.

RÓNAI Róbert / SALAMON Géza (1969) *A vagyon elleni bűntettek minősítési kérdései*. „Ügyészi Kiskönyvtár”. Legfőbb Ügyészség Titkársága, Budapest, 1969. 167 o.

Sinku Pál (2012) „Vagyon elleni bűncselekmények – XXXV. fejezet” In: *Büntetőjog II.* (szerk. lektor). Busch Béla, HVG ORAC, Budapest, 2012. 591-644. o.

Szladits Károly (1935) *A magyar magánjog vázлата*. Második rész. Grill, Budapest, 1935.

Szomora Zsolt: „A vagyon elleni erőszakos bűncselekmények” In: *Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz* (szerk: Karsai Krisztina). Complex, Budapest, 2013. 766-806. o.

Eörsi Gyula / Világhy Miklós (1965) *Magyar polgári jog I. kötet*. Második Kiadás. Tankönyvkiadó, Budapest, 1965.